

AKuFF Hírmondó

Arbeitskreis ungarndeutscher Familienforscher
Magyarországi Németek Családfakutató Egyesülete
German Family Tree Researchers' Society in Hungary

XIII. évfolyam, 35. szám

2017. október 21.

Tartalom

Felhívás – Pilisszentiván családkönyve	3
Új tag bemutatkozása: Ferencz Klára	4
Peller Gábor: Mannhertz őseim hosszú útja Svájcból	6
Dr. Petz Gábor: A zárt idő	10
Lévay Béla: Dédapám, a vállalkozó szabómester	14
Lázár Boglárka: Herrischried és a salétromfelkelés	18
Dr. Cserfalvi Tamás: Zsibrik evangélikus templomának rövid története képekben	22
Rózsai Antal: Megjelent Gyód község családkönyve	26
Dr. Pencz Kornél: A hajósi Peter család eredete	30
Ament-Kovács Bence: Családtörténet néprajzi megközelítésből	34
Tagsági hírek	61
Képek a leányvári és bátaszéki találkozókról	63

Internetes oldalunk:

www.akuff.org

ahol az újság korábbi számait is olvashatja pdf formátumban.

FELHÍVÁS

a Pilisszentiván családkönyve 1724-1895 előjegyzésére.

Rudolf Keszler, aki 10 évvel ezelőtt Pilisvörösvár/Pilisszentiván Ortschaftfamilienbuch/ Családkönyve 1693- 1811 címmel közreadta az addigi anyakönyvek feldolgozását, elkészült a teljes szentiváni anyaggal 1895-ig. A Pilisszentiváni Helytörténeti Egyesület közösen a Magyarországi Németek Családfakutató Egyesületével kiadja ezt a most már komplett szentiváni kötetet. A könyv kb 600 oldal lesz és benne lesz minden Szentivánon 1895-ig anyakönyvezett személy, aki a születési, házassági és halálozási anyakönyvekben szerepel. Több helyen szerepelnek a származási helyek is.

A Családok Könyvében sorszámozva, ABC-ben és időrendben szerepelnek a családok. Zárójelben szerepel az összeköttetésben lévő család sorszáma.

A kiadvány német nyelvű lesz, természetesen magyar útmutatóval.

Mivel nem olcsó a nyomtatás, egy példány belekerülhet 6-7000 forintba is, fel szeretnénk mérni az érdeklődőket, mert attól függ hány darabot nyomtattatunk belőle. Szándékaink szerint önköltségi áron adnánk.

Kérem, hogy aki szeretne belőle vásárolni, jelezze!

ziegleragi@gmail.com

Ziegler Ágota

ÚJ TAG BEMUTATKOZÁSA

Ferencz Klára

fklae@citromail.hu

Ferencz Klára vagyok, munkahelyemen szakmai tárgyakat tanítók. Budapesten születtem, itt is élek, de gyökereim Kalocsán vannak. Édesanyám révén közöm van a Magyarországon élő németekhez. Mivel az ötvenes évek eseményei után nem volt tanácsos sokat mesélni ezekről az évekről, így nem igen hallottam kiskoromban családom szerteágazó tagjainak életéről. Egyik közeli rokonomnak 1956 után el kellett hagynia az országot, és Kanadába mentek férjével. Rokonom, amikor haza tudott jönni látogatóba, akkor érdeklődött az ősokról, és ez is inspirált a családfa-kutatásra. Az akkor még élő rokonoktól, akik a 1980-as években kaphatók voltak egy kis mesére a család tagjaival kapcsolatban, összegyűjtöttem némi információt, de nem igen volt elképzelésem, hogy hogyan lehetne hozzákezdeni a kutatáshoz. Végül hallottam, hogy a levéltárban lehet kutatni. Így elkezdtem 1989-ben a kutatást, és azóta is, kisebb nagyobb lendülettel folytatom, ahogy a munkám engedi. Saját kínlásom közben jöttem rá, hogyan lehet gyorsabban haladni az ősök „megtalálásában”, de sokszor elakadtam. Név elírások garmadával találkoztam, szerencsés esetben csak a helyesírásban volt eltérés, de számos névnél még változásokat is tapasztaltam. Nagyon sok segítséget adtak a néprajzi művek, főleg azok, melyek a népességgel kapcsolatos kérdéseket is tárgyalták. Sajnos sokszor a régebbi adatoknál nem jelezték a születési helyet, évet, szülőket, és gyakran ugyanolyan nevű személy is előfordult, ami megnehezítette a továbbhaladást.

Mióta tagja lehettem az egyesületnek, kaptam olyan ötleteket, ami segítette a kutatásomat, sőt az egyik szépszülőm németországi származását is ki tudtam deríteni (Huber család). Hála az egyesület könyvtárának.

Úgy gondolom, hogy még sok idő el fog telni mire, úgy ahogy befejezettnek tekinthetem, majd a családfa kutatásomat.

Kutatott nevek: Ferencz, Kirschner, Stadler, Fiedler vagy Fidler, Pahr, Huber, Pachmayer, Utry vagy Utri, Mesch, Macher, Vaitzan, Kákonyi, Horváth, Markó, Matos, Katus stb.

Kérjük kedves kutatótársainkat, illetve mindazokat, akik lapunkat olvassák, küldjék el szakmai cikkeiket a Szerkesztőségbe, hogy azokat folyamatosan megjelentethessük! Csak elektronikusan megküldött (Word-fájl) cikkeket tudunk megjelentetni, kapacitáshiány miatt nem áll módunkban kézzel vagy írógéppel megírt cikkeket feldolgozni. Munkánkat megkönnyítik, ha írásaikat németül és magyarul is eljuttatják:

[kornelpencz@gmx.](mailto:kornelpencz@gmx)

Felhívjuk tagjainkat, hogy amennyiben lakó- vagy származási helyükön segítséget tudnak nyújtani egyesületi találkozó megszervezésében, jelentkezzenek. Feltétel, hogy 50-70 személy részére elegendő hely legyen, valamint az étkezési lehetőség biztosított legyen.

Jelentkezni az egyesületi találkozókön személyesen, vagy írásban dr. Pencz Kornél elnöknel lehet.

Szeretnénk, ha találkozóinkat hosszabb időre előre meg tudnánk tervezni, hogy a tagjaink az egyéb programjaikat ennek megfelelően tudják alakítani.

Peller Gábor:

Mannhertz őseim hosszú útja Svájcból

Mannhertz őseimről az első információkat Fetter Mihály *Pilissvörösvár* történetéről 1998-ban megjelent könyvéből szereztem. Az ő forrása pedig **Werner Hacker** 1969-ben megjelent tanulmánya volt a Hohenzollern tartományból történt kivándorlásról.

Az alábbi adatok derültek ki a könyvből. **Silvester Mannhertz** napszámos és családja 1692.szeptember 25-én kapta meg az elbocsátást *Tafertsweiler*ben. A következők tartottak vele a családból: második felesége **Katharina Fischer** és annak első házasságából született fiai, **Hans** és **Simon Fischer**, **Silvester Mannhertz** első házasságából született **Martin** és **Katharina Mannhertz**. Ezenkívül közös fiuk **Johann Mannhertz**. **Silvester Mannhertz** felnőtt gyerekei, **Nikolaus**, **Josef** és **Anna** ekkor még *Tafertsweiler*ben maradtak. **Silvester** Mannhertzet 1696-ban összeírták *Vörösváron*. **Nikolaus Mannhertz** ősapám később követte apját és 1703-ban *Vörösváron* feleségül vette a Hohenzollern tartományból, *Hechingen* településről származó ősanymát **Barbara Ringet**.

A Hacker tanulmányból az is kiderül, hogy adóssága fejében **Silvester Mannhertz** átadta a házat **Joseph Heinzler** részére (ő valószínűleg az első felesége rokona volt) *Eschendorf*ban / *Tafertsweiler*ben a távozásakor.

Rudolf Keszler 2007-ben megjelent könyve Pilissvörösvár és *Pilisszentiván* családjairól sok új értékes információt jelentett nekem a Mannhertz családról is. Az ő forrása **Adolf Seifert** tanulmánya volt, ami 2005 szeptemberében jelent meg az AKdFF újságjának 117.számában.

Ez alapján **Silvester Mannhertz** 1654.03.27-én született *Ostrach*ban, **Jakob Mannhertz** és **Anna Petermann** fiaként. 1680 körül vette feleségül **Apollonia Heinzlert**.

A *Tafertsweiler*ben született közös gyerekeik a következők voltak:

- *1681.12.20 **Nikolaus**
- *1683.12.15 **Martin**
- *1684.12.14 **Anna**
- *1685.11.15 **Katharina**
- *1687.05.15 **Josef**
- *1689 szept. **Matthias Tiberius**

Apollonia Heinzler valamikor 1690-ben meghalt és ekkor vehette feleségül **Silvester Mannhertz Katharina Fischert**, 1691-ben születhetett közös fiúk Johann. A pilisvörösvári anyakönyvben fennmaradt közös gyerekeik neve a következő:

***1697.06.03 Jakob**

***1700.10.26 Maria Ursula**

***1703.08.30 Maria Angela**

A családkönyvből kiderült az otthon maradt Anna sorsa is, ő valamikor követte apját és 1708.február 20-án **Vörösváron** feleségül ment a **Nagykovácsiban** élő **Christian Hoser**hez.

Megtaláltam az utolsó otthon maradt fiút. **Josef Mannhertz** az 1715-ös országos adóösszeírás idején az Esztergom megyei Dorogon élt és ott is halt meg 1758.október 9-én.

A könyv írt **Silvester Mannhertz** apjáról is, **Jakob Mannhertz**ről, aki Svájból. Szent Gallen kantonból, **Ganterschwil** településről vándorolt be **Ostrach**ba.

Jakob Mannhertz és **Anna Petermann** következő gyerekei találhatóak meg **Ostrach** anyakönyvében:

***1654.03.27 Silvester**

***1655.08.21 Jakob**

***1657.01.28 Blasius**

***1658.12.21 Thomas**

***1663 körül Anna Maria**

***1666 körül Bartholomäus**

***1669.05.09 Walburga**, ő már Tafertsweiler anyakönyvében szerepelt

Ez volt tehát a tudásom amikor kutatni kezdtem a Mannhertz családot 2016-ban, **Ostrach**, **Tafertsweiler** és **Ganterschwil** anyakönyveit.. Az anyakönyvekkel kapcsolatban fontos megjegyezni, hogy **Tafertsweiler** anyakönyve 1667-ben kezdődik, de csak a születéseket jegyezték fel, a házasságok és halálozások hiányoznak 1693-ig. Ezért nem ismertek **Silvester Mannhertz** házasságai, **Anna Petermann** halála, **Apollonia Heinzler** és szülei halála.

A térség földrajzi helyzete a következő. **Eschendorf** része volt **Tafertsweilerner**nek. **Tafertweiler** és **Ostrach** szomszédos települések voltak. **Tafertsweiler** 1972 óta **Ostrach** része.

A kutatásom során új érdekes adatokra bukkantam. **Apollonia Heinzler** 1660.04.30-án született **Eschendorf**ban, a szülei **Johann Jakob Heinzler** és **Ursula Mörlin** voltak.

Johann Jakob Heinzler és **Ursula Mörlin** 1658.09.29-én kötött házasságot **Ostrach**ban, **Jakob Heinzler** ekkor **Ostrach**ban élt, **Ursula Mörlin** egy közeli településről **Waldból** származott.

Megtaláltam **Jakob Mannhertz** és **Anna Petermann** 1653.05.01-én **Ostrach**ban kötött házasságát, itt szerepelt a férj származási helye, a könyvből ismert **Ganterschwil**, a feleség származási helyét ekkor még nem tudtam elolvasni, csak később jöttem rá a megoldásra. A házasság időpontjából ki lehetett következtetni, hogy 1630 körül születtek. **Jakob Mannhertz** halálát is megtaláltam 1693.07.06-án **Tafertsweiler**ben.

Ezután következett a svájci **Ganterschwil** anyakönyve. A keresett időpontban 1630 körül egy **Jakob Mannhertz** születését találtam meg, ő 1630.02.29-én született, az apja neve jól olvashatóan **Jakob Mannhertz**, az anyja neve nehezen olvasható, talán **Maria Gasser**.

Nem hagyott nyugodni **Anna Petermann** olvashatatlan származási helye. Az interneten kerestem a **Jakob Mannhertz-Anna Petermann** házaspár után. Ekkor akadtam rá a Hohenzollerische Heimat 1993 decemberi számába írt Walter Kempe cikke **Tafertsweiler** történetéről. Ebben írt arról, hogy a svájci Luzern kantonból is érkeztek bevándorlók **Tafertsweiler**be. Ekkor megnéztem a Mannhertz-Petermann házasságról készült képet és felismertem, hogy **Anna Petermann** származási helyének második szava **Luzern**.

Most júliusban sikerült végre megfejtenem **Anna Petermann** származási helyének rejtélyét. Egy másik ősöm után kutatva megnéztem a Family Search IGI indexét és ha már ott voltam, beírtam a Petermann nevet is. Nagy örömmre kiadta az 1645-ben született **Anna Petermann** nevét, **Root** településről, Luzern kantonból. Ekkor megnéztem újra a házasság képét és a Rhott nevet olvastam ki, ami elfogadható korabeli alakja a **Root** névnek. Az interneten is utánanéztam **Root** történetének, a 16.században **Rott** alakban is írták a nevét, a középkortól éltek ott Petermannok. **Anna Petermann** születését sajnos nem lehet ott megkeresni, mert 1640-től kezdték vezetni az anyakönyvét.

Felvetődhet a kérdés, hogy mit kerestek svájci bevándorlók akkor Németországban? A történelmi helyzet volt az ok, az 1618 és 1648 közt tartó harmincéves háború rengeteg halálos áldozattal járt. A sváb területeken a háború és a járványok következtében nagyok voltak az

emberveszteségek, területeként eltérő volt, volt ahol az emberek harmada halt meg, de olyan rész is ahol a kétharmada. A sváb földbirtokosok ezért örömmel fogadták a bevándorlókat. A többség Svájcból érkezett, de sokan jöttek Tirolból és Vorarlbergből is.

Forrásaim

Fogarasy-Fetter Mihály: Pilisvörösvár története és néprajza. 1998

Hacker Werner: Auswanderung aus dem Raum der späteren Hohenzollerischen Lande nach Südosteuropa im 17/18 Jahdt- In Zschr f Hohenzollerische Geschichte 5, Sigmaringen, 1969

Rudolf Keszler: Ortsfamilienbuch Pilisvörösvár und Pilisszentiván in Ungarn 1693-1811.Sindelfingen 2007

Adolf Seifert: Auswanderungen von Fridingen, Schwandorf, Tafertsweiler, Saulgau, Meßstetten und Ertingen, Donauschwäbische Familienkundliche Forschungsblätter, Nr: 117, 2005 szeptember

Walter Kempe: Aus der Geschichte Tafertsweilers (Teil 2), Hohenzollerische Heimat, 1993 december

Tafertsweiler anyakönyv

Ostrach anyakönyv

Ganterschwil anyakönyv

Az újságba a fordításokat készítették:

*Knoll-Bakonyi Andrea, Pencz-Amrein Ilona,
Pencz Kornél, Ament-Kovács Bence*

Dr. Petz Gábor:

A zárt idő

Házassági anyakönyvek böngészése során a családfakutató hamar felfigyelhet arra, hogy a régi házasságkötések időpontja eltér a jelenleg szokásostól. Manapság az esküvők túlnyomó többségét a nyári hónapokra időzítik. Nem így volt ez a polgári házasságkötés bevezetése előtt. Szinte az egész év során kötettek egyházi házasságok, mégis bizonyos időszakok kimaradtak e folyamatból. Mi lehetett ennek az oka?

A falusi társadalomban a paraszti élet ritmusát a mezőgazdasági termelés és az évszakok által befolyásolt munkavégzés határozta meg. Ehhez igazodott a házasságkötések és a vele együtt járó lakodalmak tartásának ideje is: nyár végén és ősszel a betakarítások és a szüret utáni idő, farsangban pedig a mulatozások, disznóvágások ideje kínálkozott megfelelő alkalomnak. Hasonló gyakorlat azonban a városokban is megtalálható, ahol a lakosság életvitelét már nem befolyásolta olyan alapvetően a mezőgazdasági termelés üteme. Ezért a lényegi okot máshol kell keresnünk, mégpedig a katolikus egyház egyik olyan jogi szabályozásában, amely száz évvel ezelőtt kezdett feledésbe merülni és mára már meg is szűnt.

A kihirdetésről szóló korábbi cikkemben (AKuFF Hírmondó 2015, XI. évf., 31. sz., 16. old.) bemutattam, hogy az esketést megelőző hirdetések célja az volt, hogy fény derüljön a házasságkötés útjában álló akadályokra. A régi katolikus egyházjog sokféle házassági akadályt (*impedimentum*) ismert, amelyet két típusra osztottak. Az ún. bontó akadályok fennállása esetén a házasság nem jött létre érvényesen, a bontó akadály ellenére megkötött egyházi házasság semmisnek minősült. A másik csoportot az ún. tiltó akadályok képezték. Ha ezek valamelyike fennállt, a házasságkötés a kánoni jogba ütközött ugyan, de a kötelék érvényes maradt. A házassági akadályokat a könnyebb megjegyezhetőség végett a jogalkalmazók számára időmértékes, skandalható versbe foglalták.

A tiltó akadályok jegyzéke így szólt:

***Sacratum tempus, vetitum, sponsalia, votum,
Impediunt fieri, permittunt facta teneri.***

Ez magyarul így hangzik:

***Szentes idő, tilalom, jegyváltás, szűzi fogadmány,
Házasság-gátlók; mi, ha történt, megmarad épen.***

Tehát ezek az akadályok ugyan gátolják a házasságot, de ha mégis megtörténik a kötés, a házasság épségben marad.

Az első ilyen akadály a „szentes idő”, szentelt idő (*tempus sacratum*) vagy zárt idő (*tempus clausum*), amit több helyütt tiltott időnek is neveznek. A pogány római világban is léteztek bizonyos időszakok, amikor tilos volt a házasságok kötése. A keresztény hívők erkölcsös érzületéből fejlődött ki az a szokás, hogy azokban az időszakokban, amikor az egyház Krisztus kínszenvedésére és halálára emlékezett, illetőleg amelyet az előkészületre, várakozásra, bűnbánatra rendelt, nem tartottak hangos összejöveteleket, vigasságokat, így menyegzőket sem. Az egyház e szokást ismerte el és emelte törvényi szintre, megalkotva belőle az egyik tiltó akadályt. Már a laodiceai zsinat (Kr. u. 165-170) rendelkezése szerint a nagyböjt tiltott időnek számított. Később ez kiterjedt a böjtelőtől, azaz nagyböjt előtti harmadik vasárnaptól (hetvenedvasárnap, *septuagesima*) egészen a pünkösöd utáni szombatig, hozzávéve az ádventet is. Különböző vidékeken azonban eltérő gyakorlatok alakultak ki. Magyarországon az 1493. évi esztergomi tartományi zsinat hosszabb szentelt időről rendelkezett: ádventtől vízkereszt oktávjáig, hetvenedvasárnaptól fehérvasárnapig és a keresztjáró napoktól (a pünkösöd előtti két héttől) pünkösöd oktávjáig.

A tridentis egyetemes zsinat (1545-63) e kérdést is egységesen kívánta szabályozni, pontosan meghatározva és megszorítva a zárt időt. Két zárt időszakot határozott meg: az egyiket ádvent első vasárnapjától vízkeresztig, a másikat hamvazószerdától fehérvasárnapig, azaz a húsvétot követő első vasárnapig. Ádvent első vasárnapja a karácsony ünnepét (december 25.) megelőző negyedik vasárnap, amely mozgó ünnep ugyan, de nem nagy időbeli eltéréssel: november utolsó, illetőleg december első napjaira esik. Vízkereszt január 6. napjára rögzített ünnep, így e téli zárt idő néhány nappal több mint egy hónapig tartott. Mivel a húsvét mozgó ünnep, az ahhoz igazodó, nagyböjt kezdetének számító hamvazószerda és a húsvétot követő vasárnap időpontja is évenként változik. Húsvét vasárnapja legkorábban március 22-én, legkésőbb április 25-én lehet. Ezért hamvazószerda február 4. és március 10. közé, fehérvasárnap március 29.

és május 2. közé eshet. Korai húsvét esetén a vízkeresztől hamvazószerdáig tartó farsangi idő alig egy hónapot, késői húsvét esetén valamivel több mint két hónapot tesz ki.

A tridenti zsinat által szabályozott zárt idő tartalma azonban nem magát a házasságkötést mint szentséget tiltotta, hanem csak annak ünnepélyes megáldását és zajos mulatsággal összekötött voltát. A plébános és két tanú jelenlétében csendes templomi esküvőt mindenkor szabad volt tartani. Ezzel szemben a szentelt időben tilos volt a nászáldás, a menyasszonynak a templomba vagy a vőlegény házába való ünnepélyes elvezetése és a fényes lakoma.

Magyarországon a tridenti zsinat rendelkezésénél mégis szigorúbb szokás élt: nem csak az ünnepélyesebb forma, hanem az egyszerű, csendes házasságkötés is tiltott volt, továbbá szentelt időben tilos volt a házasságot megelőző kihirdetés is. A zárt időben való házasságkötés tilalma alól a püspök adhatott felmentést, ha pedig a tiltott időben ünnepélyes menyegzőt kívántak volna tartani, ennek felmentésére a római pápa lett volna jogosult.

A XV. Benedek pápa által 1917-ben kihirdetett egyházi törvénykönyv eltörölte a házassági akadályok közül a zárt idő jogintézményét. Házasság a kódex szerint bármilyen időben köthető volt, megtartotta viszont azt a szabályt, hogy a misével kapcsolatos ünnepélyes áldás, a nászáldás el van tiltva advent első vasárnapjától karácsony napjáig és hamvazószerdától húsvétvasárnapig bezárólag. A megyéspüspök e tiltott időben is megengedhette a misével kapcsolatos nászáldást, de figyelmeztetni kellett a jegyeseket, hogy a nagyobb pompától tartózkodjanak.

A zárt idő szabályát az egyház nem csak zsinati határozatokban és törvénykönyvekben fejtette ki, hanem egészen a II. vatikáni zsinatig (1962-65) része volt az anyaszentegyház öt parancsolatának. Az ószövetségi Tízparancsolat mellett ezt az öt parancsot is tartalmazták a régi imakönyvek és tárgyalták a hittanulók számára írt katekizmusok. Az ötödik parancsolat így szólt: „*Tiltott napokon menyegzőt ne tarts.*” Ez az erkölcsi parancs túlmutatott a tiltó házassági akadály szabályán. Nem csak lakodalom tartását tiltotta a szentelt időben, mivel a menyegzővel „*közönségesen lakodalmi inneplések, és mulatságok vannak öszve kaptsolva, mellyek a' böjttel, az imádsággal, és böjtnek jámbor gyakorlásival, és elmélkedéseivel öszve nem férnek*” hanem tiltott „*minden tobzódást, lármás muzsikát, közönséges helyeken való táncot, és mind azt, a' mi a' lelki tsendességet háborítja*”.

A II. vatikáni zsinatot követően a tiltott időről szóló ötödik parancs megszűnt. Az 1983-ban II. János Pál pápa által hatályba léptetett új egyházi törvénykönyv a házassági akadályok rendszerét átdolgozta: újrászabályozta az érvénytelenítő akadályokat, a tiltó akadályokat pedig eltörölte. Az új kódexben a korábbi zárt idővel kapcsolatban már nem találunk rendelkezést.

Források:

Horvát András: Francia egyházi katekizmus, a' magyar országhoz alkalmaztatva. Budán, 1815.

Csincsics J. M.: Hitbéli oktatás a' Keresztény Katholika Anyaszentegyháznak..., Nagy-Szombathban, 1818.

Tokody Ödön: Katholikus egyházjogtan, Temesvár, 1876.

Dr. Konek Sándor: Egyházjogtan kézikönyve, Budapest, 1889.

Müller Lajos S. J.: Az Anyaszentegyház öt parancsa, Budapest, 1926.

Dr. Sipos István: A katolikus házasságjog rendszere, Pécs 1940.

Bánk József: Kánoni jog II., Budapest 1963.

Erdő Péter: Egyházjog, Budapest, 1991.

Jankovics Marcell: Jelkép-kalendárium, 1997.

Magyar Katolikus Lexikon vonatkozó címszavai

Paraszt-lakodalom ifj. Pieter Bruegel egy követőjének festménye a 17. század elejéről

Lévay Béla:

Dédapám, a vállalkozó szabómester

Réder Károly baranyai sváb dédapám (*Nagypall, 1849.07.27, +Pécs, 1908.04.01.) egyenes ági apai ősei az általam földelített négy generáción keresztül mindig vízimolnárok voltak. Hol malomtulajdonosok, hol csak molnárlegények voltak, és általában elég fiatalon haltak meg.

Vajon dédapámból miért lett vízimolnár helyett szabómester? Ennek okát nagy valószínűséggel abból lehetett kikövetkeztetni, hogy mivel két éves korában meghalt az édesapja, tizenegy éves korában pedig az édesanyja is, akinek második férje egy Link András nevű vízimolnár volt, az árván maradt kisfiú nem maradt vízimolnár mostohaapjánál, hanem anyai nagyapjához, Weidhoffer Károly pécsváradi származású szabómesterhez kerülhetett Pécsre. Nagyapja aztán a szabómesterségre taníttatta ki.

**Réder
Károly**

Mindig izgatott, hogy egy pécsi szabómester hogyan tudta négy fiának a taníttatását finanszírozni, akiből ügyvéd és tanár lett. Felesége egy bádogosmester lánya, tehát szintén egy egyszerű iparos család sarja volt. Férfi szabóból pedig akkoriban több tucat volt Pécssett, nagy volt tehát a konkurencia:

ország-út 41, Hussziák János, Ferencziek-u. 50, Imre Sándor, Ferencziek-u. 13, Jakabovits Béni, malom-u. 22, Justus Ferencz, siklósi orsz.-u. 58, Kárpál Márton, vásár-lér 10, Khein János, Anna-u. 15, Kiczing János, József-u. 39, Kolombusz Andr., Gáspár-kör 20, Kostyál Ján., Miklós-u. 10, König Márkus, Nepomuk-u. 17, Landgraf Venczel, Perczel-u. 34, Lázár Ferencz, György-u. 5, Leichter Ede, siklós-u. 18, Lenner György, király-u. 1, Löbl Vilmos, Ferencziek-u. 18, Máttyás János, Deák-u. 6, Mokok Dániel, budai fő-u. 30, Más József, mezőszél-u. 17, Nemetz Mihály, József-u. 28, Niederland János, Nepomuk-u. 43, Paczoly László, kálvária-u. 64, Pankhart Nándor, tábor-u. 5, Pfeiffer Géza, citrom-u. 10, Pintér József, papnevelde-u. 20, Pipus János, barátok-u. 8, Próger Samu, citrom-u. 7, Rechnitzer Samu, barátok-u. 10, Réder Károly, Mór-u. 5, Reihl Antal, Sándor-u. 1, Reinisch Antal, b.-malom-u. 24, Reisz József, Gáspár-kör 16—18, Reisz József, f.-puturla-u. 15, Ripczó Pál, Makár-u. 58, Ritzi János, Mihály-u. 13, Rosenberg Armin, kórház-u. 24, Rüll Ferencz, Rüll József, barátok-u. 16,

Pelsűcz (Gömör vm.): Javaczy Sámuel, Pásztor Sándor, Rácz Mihály, Sznegner Ján., Sznerék A. Pély (Heves vm.): Jancsó János, Tóth György. Pencz (Nógrád vm.): Kmetty István. Pér (Győr vm.): Kún János, Szarva Istv., Vida A. Pér (Szilágy vm.): Schwarcz Ignác. Perbál (Pest-P.-S.-K.-Kun vm.): Halbauer Máttyás. Perbenyik (Zemplén vm.): Hausmann Jakab. Perbete (Komárom vm.): Sukola Pál, Szekeres Ján. Pered (Pozsony vm.): Horváth Józ. Laczkó Istv., Laczkó Lajos, Laczkó László, Vidmann Antal. Pereg, u. p. Laczháza (Pest-P.-S.-Kis-Kun vm.): Jónás Imre, Krizsik János, Orbán József. Perenye, u. p. Német Gencs (Vas vm.): Kertész A. Peresznye (Sopron vm.): Klabusich József, Szuschits János. Perjámos (Torontál vm.): Ambos Ferencz, Bauer Péter, Bruch János, Drucker Miklós, Eudresz Ádám, Hollerbach János, Hubert Péter, Husz Ferencz, Junger Károly, Junger Péter, Keringer György, Kilburg Péter, Kohlmann Prer, Martin Henrik, Pató István, Petrik Antal, Prasz József, Schwarz David, Schweitzer Ádám, Seibert Kár., Tóth János.

A kutatásaim alapján világossá vált számomra, hogy dédapám egy modern gondolkodású vállalkozó volt, aki a 19. század végének társadalmi és gazdasági fejlődéséből, „a boldog békeidők” fellendüléséből adódó lehetőségeket felismerte, és azokat ki is használta

Először is felismerte a saját szakmájában mélyreható változást eredményező konfekcióipar adta lehetőségeket. Nem ijedt meg annak konkurencijától, hanem új lehetőségként 1884-ben egyéni vállalkozóként egy szabó- és készruha elárúsítási bizományi üzletet alapított:

I. évfolyam.		Budapest, 1884. április 17-én.		31. szám.	
Megjelenik: hét csütörtökön és vasárnap. Egyik száma négy szaporon és egy egész éven ötszörint 30—70 fr.		KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ. KADJÁ A FÖLDMŰVELÉS-, IPAR- ÉS KERESKEDELMI M. KIR. MINISZTERIUM.		Előfizetnek fél vagy negyed évre is elfogad- tatnak. Előfizetési pénzek a „KÖZPONTI ÉRTESÍTŐ” szerkesztőségében: Budapest, Ferencz János-tér Nékö- ház, számozások.	
Előfizetési ár: egész évre négy szaporon és egy egész éven ötszörint 30—70 fr.				I. Kivonat a magyarországi kereskedelmi cégjegyzékekből. (Érvényes a lap keltétől fogva.) a) Egyéni eszék.	
Királyi rövidnyomok	A magyarországi cégjegyzék száma és az előfizetési árának	A cég jegyzék száma és az előfizetési árának	A cég jegyzék száma és az előfizetési árának	A cég jegyzék száma és az előfizetési árának	A cég jegyzék száma és az előfizetési árának
Pesti környezetek:	1884. márc. 27. 345.1	Réder K. K. Réder	1884.	Réder Károly, pécsi lakos, szabó- és készruha elárúsítási bizományi Gázel- tulajdonos	Jegyzet

De ráértett a polgárosodó társadalomban felmerült olyan igényekre is, amelyek nem kapcsolódtak a szakmájához. Ilyen volt a polgárcsaládok

növekvő igénye cselédlányokra, és a falusi lányok igénye a cselédlányi állásokra. Alapított tehát egy cselédszerző és tudakozó intézetet:

<p>Cselédszerzők és tudakozó intézetek — Zavodi 270 za dobavn služněadi i obavěstione Cseplőgéptulajdonosok — Vlastnici mlatilah</p>	<p>(Dienstvermittlungs-Anstalten und Kundschafts-Aemter — Bureaux de placement et de renseignements) (Dreschmaschinen-Besitzer — Propriétaires de batteuses)</p>
<p>Nyiregyháza (Szabolcs vm.): Róth József. Nyitra (Nyitra vm.): Brogyányi Konstantine, özv. Chorený Francziska, Kasztor János, Rosenberg Ad., Steiner Ad., Steiner Ign., özv. Zitta Antónia, Okolicsno, u. p. Liptó-Szent-Miklós (Liptó vm.): Csoch Anna, Neufeld Józsa. Orosháza (Békés vm.): Petyko Ferencz. Orsova (Krassó-Szörény vm.): Matics Sándor. Pancsova (t. j. v.): Rumpf Károly, nagy piactér 125. Pásztó (Heves vm.): özv. Gindrai Borbála. Pécs (sz. k. v.): Járónyi József, Klimó-u. 8, Réder Károly, Mór-u. 5.</p>	<p>Csemegekereskedők. — <i>Trgovci delikatesah.</i> (Delicatessen-Händler. Marchands de confiserie et comestibles.) Debreczen (sz. k. v.): if. Kuczik G., varga-u. 2234. Győr (sz. k. v.): Horváth Ignác, fő-u. 2. Körmend (Vas vm.): Krautsack Henrik. Maros-Vásárhely (sz. k. v.): Lázár Béláné, Eötvös József-u. 17. Pozsony (sz. k. v.): Germano Ferranti, Batthyányi-tér 2, Taklitsch János. Szeged (sz. k. v.): Árvay Sarolta, csongrádi-u. 10, Krausz Béla, nádor-u. 5, Krausz Benő, nádor-u. 5.</p>

Mindkét fél fizetett a kiközvetítésért, amit az alábbi, prostitúciós ügyben felvett rendőrségi jegyzőkönyv is tanúsít:

Réder Károly cselédközvetítővel felvett jegyzőkönyv

Pécs, 1899. március 18.

Mult ősszel Weiss Josephin nevű mohácsi nő – kit addig nem ismertem s akkor nem tudtam, hogy bordélyosnő – cselédközvetítő intézetembe jöven, pinczérleányt kért. Történetesen hozzám jött akkor Schnierer Karolin cselédlány és mivel egyizben már szerződtettem pinczérleánynak, saját kérelmére őt ajánlottam Weiss Josefinnak. Miután ők ketten egymással megegyeztek – Weiss Josefín közvetítő díj fejében fizetett nekem – önkényt – 5 frtot s ezenfelül Schnierer Karolinnak 5 frtra rugó tartozását is kifizette nekem. Határozottan tagadom, hogy tudomással birtam arról, hogy bordélyüzletbe szerződtettem a leányt. [...]

(BML, Pécs város rendőrkapitányi hivatalának iratai, prostitúciós ügyek, jelzet n.)

AZ EGYESÜLET KIADÁSÁBAN MEGJELENT KÖNYVEK:

1. Riszt András: Nagyárpád község családkönyve 1723-1945
2. Ament Andor: E L E K benépesítése a törökvész után (1724-1800)
3. Amrein Ferenc - Amrein Ilona - Auth Szilvia: A Baranya megyei katolikus települések Mecseknádasd és Óbánya családkönyve 1721-2007
4. Stefan Rettig - Josef Skribanek † : Vaskút családkönyve 1772 - 1947
5. Maléth István: Gyoma evangélikus családkönyve 1835-1918

ELŐKÉSZÜLETBEN (megjelenik 2017. decemberében)

6. Rudolf Keszler: Pilisszentiván (St. Iwan bei Ofen) családkönyve

	<u>Áruk tagoknak</u>	<u>egyesületen kívülieknek</u>	<u>külföldre</u>
1.	3.000,- Ft	3.500,- Ft	25 €
2.	1.500,- Ft	2.000,- Ft	10 €
3.		ELFOGYOTT!	
4.	9.900,- Ft	9.900,- Ft	59 € (AKdFF-nél)
5.		ELFOGYOTT!	
6.	?,- Ft	?,- Ft	? €

+ postaköltség

A könyvek megvételével az AKuFF könyvkiadási tevékenységét támogatja!

Lázár Boglárka:

Herrischried és a salétromfelkelés

Tihanyi Jolán nagymamám anyai ősei, az **Albiez, Ebner, Eckert, Gottstein, Siebold, Strittmatter** családok őshazája ez a mai Németország területén, a Fekete-erdő déli szélén, Baden-Württemberg tartomány Hotzenwaldnak nevezett régiójában, akkor Hauensteinnek nevezett kicsiny megyében fekvő település és a környező aprófalvak.

A hegyes-völgyes, kb. 350 km² területű¹ Hauensteint északról sűrű erdő, keletről és nyugatról a Wehra és a Schwarza folyók által vágott mély völgyek, délről a Rajna határolta. Nem csoda, hogy ez a meglehetősen elzárt terület elég későn, a X-XI. században népesült csak be.

A 874 méter átlagos tengerszint feletti magasságon fekvő Herrischried neve dokumentumokban először 1281-ben jelent meg. A falu kis méretéből adódóan hosszú ideig nem volt saját temploma, papja. Más falvak filiájaként működött, ami jó időben nem is lett volna akkora baj, ám amint beköszöntött a tél, sokszor előfordult, hogy a pap még a kéthetente esedékes istentiszteletre sem tudott elvergődni a faluig a hóval borított úttalan utakon.

Hauenstein lakói ugyanazt a német dialektust beszélték, mint a Rajna túloldalán élő svájciak, de velük ellentétben, az örökös tartományok közé sorolt Külső-Ausztriához, azaz Habsburg fennhatóság alá tartoztak, amelynek adminisztrációs központja Freiburg im Breisgau. A Habsburg uralkodó nem az egyetlen uruk volt. A Hauensteintől néhány km-re északra fekvő rendkívül gazdag és nagy hatalommal bíró bencés Szent Balázs apátság birtokolta Hauenstein földjeinek nagy részét és számos ott élő jobbágyot. Az apátság egyre növekvő befolyása és a fokozódó jobbágyterhek elleni tiltakozás a XVIII. század elején két pártra szakította a megye lakóit, amely az 1729-1755 között többször fellángoló ún. salétrom felkeléshez (Salpetererunruhen) vezetett.²

A legtöbb paraszt egyetértett azzal, hogy közös ellenségük az apátság, de ezen kívül szinte semmi másban nem. A „müllerisch”-nek nevezett tábor reformokra vágyó, általában erőszakmentes, a sérelmekre

¹ Csak összehasonlításképpen: a mai Baranya területe 4 430 km², Pécsé 162 km²

² Luebke 1997, 5.

jogi úton megoldást kereső nézeteket vallott, míg a „salpeterich” csoport a fenálló rendet korruptnak tartotta és megváltoztatására csak erőszakosabb úton látott megoldást. A felkelés nevét a rebellis frakció alapítójáról, Hans Friedle Albieztól kapta. Albiez egy idős, jómódú Buch-i parasztember volt, aki jövedelmét salétromgyártással³ egészítette ki,⁴ és innen adódott a beceneve is: „Salpeterer-Hans”. A „müllerisch”-ek is vezetőjük foglalkozása, az unteralpfeni molnár, Joseph Tröndle után kapta a nevét.

A felkelés számos résztvevője Herrischriedből és közeléből származott. Időnként a felkelés egy-egy vezetőjét kivégezték vagy száműzték, de az ellenállást csak időlegesen sikerült megtörni. Végül Mária Terézia egy váratlan katonai rajtaütéssel, 1755. október 9-ről 10-re virradóra 27 hangadó „salpeterish” családot, összesen 122 embert letartóztatott. A foglyokat Waldshutba kísérték és október 10-én 112 főt száműzésre ítélték. Köztük volt a Herrischriedhez közeli Birndorfból származó **Georg Ebner** ősapám és népes családja, több Buch-ból származó Albiez, Buch-ban, Rüttében és Hogschürben élő Eckertek, Strittmatterek Görwihlból, a rüttei Gottstein család.⁵

Új otthonukul a töröktől nemrég visszahódított, Habsburg közigazgatás alatt álló, Magyarországhoz tartozó Bánátot jelölték ki. Egy hét múlva párosával láncra verve el is indultak messzi uticéljuk felé. Günzburgig gyalogoltak (kb. 300 km), majd ott hajóra szállították őket. Az utazás költségeit eladott vagyontárgyaikból maguknak kellett állniuk.

A 112 száműzött közül 105-en érkeztek meg Temesvárra. Ott szétszortották őket és az egymástól meglehetősen távol eső Újbesenyőt, Szabadfalut, Újpécset, Temesrékást, és Lugost⁶ jelölték ki lakhelyükül. A

³ A salétrom (kálisalétrom, KNO₃; mézsalétrom Ca(NO₃)₂; nátriumnitrát vagy chilei salétrom, NaNO₃) a puskapor nélkülözhetetlen vegyi alkotórésze, de használták a tímárok is a bőrfeldolgozás során. A salétromfőzést kincstári szervezet irányította és elsősorban falusi szakemberekkel gondoskodott alapanyagának kitermeléséről és részben feldolgozásáról is.

⁴ Lehet, hogy ősapám? Bizonyára ősrokonom, hisz egyik ősanyánk a birndorfi születésű Kunigunde Albiezt. Birndorf Buch-tól északkeletre 2 km-re, Herrischriedtől délnyugatra, kb. 15 km-re fekszik.

⁵ <http://www.salpeterer.info/salpeterer/exekut.htm>

⁶ németül Neubeschenowa, ma Dudeștii Noi; Freidorf, ma Temesvár (Timișoara) része; Ulmbach, ma Peciu Nou; Rekasch, ma Rekaș; Lugosch, ma Lugoj, Románia

környező mocsaras területek lecsapolása lett a feladatuk. Többen a borzasztó nehéz életkörülmények miatt hamarosan meghaltak, mások hazaszöktek (ha elkapták, visszatoloncolták őket), voltak akik kegyelmi kérvényt írtak Mária Teréziának és a legális hazajutásban reménykedtek (hiába). Sokan viszont beletörődtek sorsukba és igyekeztek mielőbb gyökeret eresztetni új hazájukban. Több otthon maradt családtagjuk, rokonuk önként követte őket.

Az Herrischriedben maradtak leszármazottainak sem lett könnyű az élete. A 1849-ben hatalmas tűzvész pusztított végig a falun, 17 ház és a templom is leégett. A tűzvészt követő éhínség számos lakost a szülőföldje elhagyására kényszerített, 1851-ben több mint 500 fővel csökkent a lakosok száma, sokan Amerikába emigráltak.

1973-ban Herrischriedhez csatolták a közeli hegyeken-völgyekben megbúvó csöppnyi Hogschürt, Niedergebischachot, Rüttét, Wehrhaldent, 1974-ben Grossherrischriedet, Grossherrischwandot és Hornberget. Az így létrejött falu lakosainak száma ma 2700 fő körüli.

A falu két sípályával, egy szánkópályával és nagy korcsolyapályával büszkélkedhet. Nyáron a túrázókat és mountain bike-osokat igyekeznek a természetes szépségekben gazdag környékre csábítani.

**Herrischried
madártávlatból**

Forrás:
https://www.hotzenwald.de/hotzenwald-online16.php?DOC_INST=21

TÁMOGASSA

SZEMÉLYI JÖVEDELEMADÓJA

1%-ÁVAL AZ

EGYESÜLETÜNKET!

KÉRJÜK, AZ ALÁBBI

ADÓSZÁMOT TŰNTESSE FEL

NYILATKOZATÁN

18360062-1-03

KÖSZÖNJÜK!

Dr. Cserfalvi Tamás:

Zsibrik evangélikus templomának rövid története képekben

A templom helyén ma látható sithalom egy virágzó, életképes, szorgos kis sváb közösség szomorú sorsát tükrözi az egykori Schwäbische Türkei evangélikus szegletében.

A hihetetlenül eldugott, varázslatos fekvésű, aprócska tolnai

zsákfalu Bonyhád közelében van, a Geresdi-dombság egy festői völgyében. Az 1823-ra megépült kis templom a II. vh. után a német nemzetiségűek kitelepítésével elveszítette hívő közösségét és az évtizedek alatt lassan romlásnak indult, majd életveszélyessé vált 2010 körül.

1986-ban a falunak már csak néhány lakosa volt.

A református egyház rehabilitációs központot telepített ide. A Zsibriki Drogtérapiás Intézet a Kallódó Ifjúságot Mentő Missziós Támogató

Alapítvány (KIMMTA) fenntartásában működik. A terápiás közösség megvalósításához több parasztházat vásároltak földterülettel együtt, valamint egy évtizedig használatba vették a szomszédos telken álló templomot is.

A bejárat felett volt egy szerény I. hilágháborús emléktábla (itt már vészesen reped a toronnyal terhelt fal...) és a 8 családnévből látható hogy tisztán német nemzetiségűek lakták a falut a XX. század elején. Az emléktábla az országos háborús emlékmű listákban Mőcsény neve alatt szerepel (Mőcsény keleti végén van a Zsibrik felé leágazó egysávos út).

A KIMMTA minden felújítást mellőzve addig használta a templomot amíg az a korhadó tetőszerkezet és a leszakadó mennyezetvakolat miatt életveszélyessé vált, akkor visszaadta az evangélikus egyháznak.

Két lehetőségünk volt: az egyik, hogy sok pénzből felújítjuk és elhárítjuk az életveszélyt, vagy lebontjuk – tájékoztatott Aradi András, a Tolna-Baranyai Evangélikus Egyházmegye esperese. – Zsibriken evangélikus gyülekezet nincs. Az egyházközségnek másfelé is vannak feladatai, így végül a bontás mellett döntöttünk. A tervük, hogy a templom helyén eg emlékhely legyen kialakítva, egy fal vagy tábla jelzi majd, hogy ott egykoron mi is állt.

A templomnak két harangja volt. Az egyik Dunaújvárosba, a másik pedig a nagymányoki evangélikus templomba került. Az orgonát a közeli Hidason tárolják. Az egyházközség jelenleg arra vár, hogy valamilyen pályázati forrásból restaurálni tudja, hogy később majd újra felállíthassák valahol. A padokat a pörbölyi ökumenikus kápolna kapta meg.

2011. után a tető már beomlott, a falak még állnak

2015 őszén végül beteljesedett a majd 200 éves szép kis templom sorsa. A homlokzaton a bejárat sarkától induló – évek óta szélesedő – hatalmas repedés a torony teljes összeomlását okozta, ez a szilárdan megálló kis kőhíd két oldalán a patakba is szórta a törmelékét...

A hajó és a szentély falait ezután helybeliek összedöntötték és az egész romhalmzból téglát termeltek ki.

2016. május

Az egykor a templomon lévő I. világháborús emléktábla sorsa pillanatnyilag ismeretlen, felkutatása a baranyai-tolnai helytörténészek tényfeltáró és aprólékos adatgyűjtő munkájára vár (valószínűleg a rogyadozó homlokzatban lévő kőkeretes fülkéből a fekete gránitlapot kimenteni már életveszélyes lett volna és így elképzelhető hogy a törmelékhalmozban kell keresni a darabjait...).

<http://www.evangelikus.hu/zsibrik-templom-teol-cikk>

<http://www.templomaink.hu>

és

valamint saját gyűjtések felhasználásával összeállította:

Dr.Cserfalvi Tamás

Budapest

tamas.cserfalvi@gmail.com

Rózsai (Reith) Antal: Megjelent Gyód község családkönyve

A község faluházában 2017.junius 2.-án tartott hivatalos könyvbemutatót tekinthetjük a családkönyv „születésnapjának”. A 2007-ben Rózsahegyi-Regal István szerkesztésében megjelent „Gyód község története” után 10 év telt el a családkönyv megjelenéséig.

Ez a 10 év jelzi két kutató munkásságának időtartamát, amit anyakönyvi adatok gyűjtésére és feldolgozására fordítottak.

Hengl Nándor több kötetben is megírta a „Schwäbische Türkei,, számos településének népesség elemzését, történelmi mutatóit. De Gyód községről soha sem közölt adatokat.

Mint később kiderült a nemzetközi szinten is ismert családfakutató és szerző Gyód község anyakönyvi adatait is kutatta, de e kutató munka eredménye a „fiókban maradt” félkész állapotban. A befejezetlenség oka számomra máig nem ismert.

Az én kutatásom szokásosan a saját családfám utáni érdeklődéssel kezdődött. Ismeretségi körömbé tartozó budapesti családfakutató inspirálása – miszerint Gyód nem nagy település, írjam meg az egész falú családtörténetét – adta meg a kezdeti impulzust. Az említett kutató nem csak biztatott, kezdetben számos adat kigyűjtésével segítette a munkámat.

A szülőfalum iránti szeretet adott erkölcsi késztetést – „ki, ha nem én” és „mikor, ha nem most” jeligével – a könyv megírására. Miután életem jelentős részét, benne a kitörölhetetlen emléké gyermekkort a faluban töltöttem, nekem az adatok és fényképek gyűjtése egy időutazást jelentett.

Hengl Nándor hatalmas munkát végzett, több éves kutatásának értékét jól jelzi a több száz oldalas nyomtatott kézirat és a súlyra is jelentős pszichozati feljegyzések. Nagy érdemének tartom a XVIII. századi anyakönyvek latin nyelvű, nehezen olvasható bejegyzéseinek megfejtését, ami őszintén megvallva több esetben megoldhatatlan feladatot jelentett volna számomra.

Ezen a ponton találkozott a két kutatás. Hengl Nándor kézi könyvét és teljes kutatási anyagát Gyódra vonatkozóan megvette Kerner Lőrinc, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának volt elnöke, gyódi gyökerekkel rendelkező vállalkozó – aki a könyv kinyomtatásnak költségeit is viselte –és a rendelkezésemre bocsátotta.

A cél az elvégzett munka hasznosítása volt.

Az említett kutató kézikönyve, a vitathatatlan érdemek elismerése mellett – a helyismeret hiányából és más okokból kifolyólag – számos hiányossággal is bírt (pontatlan adatok, adathiányok, névelírások stb.), amelyeket 2010 óta tartó kutatásommal igyekeztem megszüntetni.

A szekunder forrásokból /is/ végzett történetírás – amit jogosan a legtöbb kutató negatívan ítél meg – nyilván azzal jár, hogy a fel nem fedezett hibákat a követő történetíró óhatatlanul tovább viszi.

A szekunder forrás felhasználása ilyen félkész állapotban formai, tartalmi kötöttségeket is jelent egyben.

Az első alatt értem, hogy a szöveg írása Word formátumban történt, speciális családkönyv író programok felhasználása nélkül, ami kizárta a szinte minden családkönyvben alkalmazott sorszámozást és nem tett lehetővé statisztikai elemzések megjelentetését.

A tartalmi kötöttségek alatt a keresztszülők, házassági tanúk, lakcímek, halálozási okok hiányát értem.

A felsorolt sajátosságok, hiányosságok mellett önteltség nélkül értékes, hiánypótló műnek tekintem a könyvet, melynek megírását morális elkötelezettséggel végeztem, minden anyagi számítás nélkül.

Az említett hiányosságok közt a keresztszülők és házassági tanúk kutatását a könyv megjelenése után is folytatom, remélve a jövőben is akad majd vállalkozó kutató, aki a dokumentált adatokat felhasználhatja.

Gyód község mindig kis település volt, a falu lélekszáma a könyvben felölelt időszakban soha sem haladta meg a 600 főt. Egyház kerületileg 1840-ig Pellérdhez, 1840 után Keszühöz tartozott. A teljes egyházkerület feldolgozása fel sem vetődött bennem, mert Pellérd esetében Gyódon kívül még Arányos, Gadány, Pázdány és Zók, Keszü esetében Málom és Kőkány tartozott, melyek feldolgozásához hiányzott az érzelmi szál és nem lett volna elég talán újabb tíz esztendei kutatás.

A gyódi családkönyv abban a tekintetben is formabontó, hogy nem csak a helyi anyakönyvi adatokat tartalmazza.

Gyód a pellérdi Czindery grófok birtoka volt. A kismanesi család nem volt abban a helyzetben, hogy már a XVIII. század elején tervszerű, koncentrált betelepítést hajtson végre birtokain a hiányzó munkaerő biztosítására.

Gyód községről az első anyakönyvi bejegyzések 1766-ban történtek, a zömében belső vándorlással betelepülők 1750 és 1760 között jelentek meg Gyódon.

A legtöbb család Árpád/Nagyárpádról, Málomból, Ráczpetre/Újpetréről, Vokányból, a Tevelhez tartozó Kisdorogról és Kovácsiból valamint a Szentlőrínchez tartozó Bükkösdről érkezett Gyódra. Ezért törekedtem a főbb családcsoportok /Kerner, Krum, Reith, Frei/ esetében az eredeti lakóhely anyakönyvi adatait is kigyűjteni és a könyvben megjeleníteni.

Ezek a kutatások tették lehetővé annak megállapítását, hogy sok család esetében – lásd a férfi-ágak leszármazási táblázatait – egyetlen „ősapára” vezethető vissza az egész családcsoport eredete.

Az őshaza felkutatása a családfa kutatás nehéz feladatai közé tartozik és ez különösen igaz a több lépcsőben, szórványosan betelepült községek, mint Gyód esetében.

Nagyon kevés családnak ismerjük az őshazáját. Egy családfakutatás, amit csak abba hagyni lehet, befejezni sohasem. ez is aktuális kutatás tárgya.

Egészen kivételes eset, ami a szerző őseinek anyai ágán történt, ahol szerencse és egy németországi segítőkész levéltáros segítsége révén sikerült kideríteni a Sörgel ősök őshazáját a Nürnbergtől keletre fekvő csendes kis községben.

A családkönyv az adatvédelmi törvény feltételeinek úgy felelt meg, hogy a védett időszak által érintett családok mindegyikének képviselője vagy törvényes örököse egy nyilatkozat aláírásával adta hozzájárulását az adatok és fényképek nyilvános megjelenítéséhez.

Az 526 oldalas, keményborítású, A4 méretű családkönyv főbb tartalmi elemei: a kiadó és szerző előszava, a betelepülés rövid története, névjegyzékek a férjek ill. feleségek ABC rendes névsorával, a XX. század eleji lakóház tulajdonosok, az anyakönyvi rész szerkesztési elveinek ismertetése, a részletes anyakönyvi adatok archív fotókkal, származási táblázatok és egy fényképes melléklet.

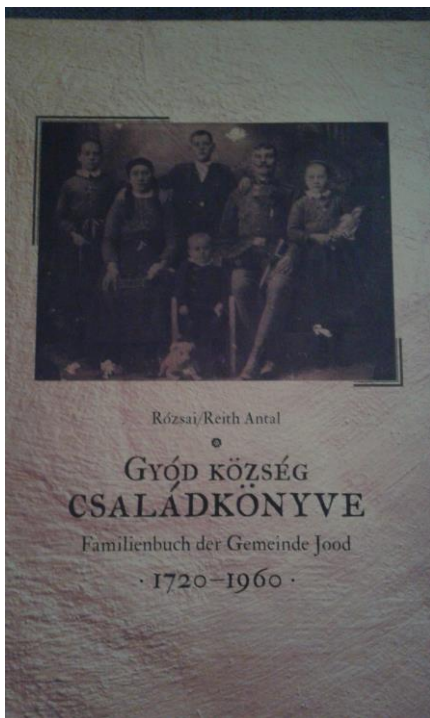
A szöveges oldalak két nyelven – magyar és német – íródtak.

A családkönyv 500 példányban jelent meg, terjesztésével a Gyódi Polgármesteri Hivatal foglalkozik, a könyv egységára 3000 Ft.

A könyv olvasásra októbertől az AKuFF könyvtárában is elérhető lesz.

Bővebb információk a könyvről:

antal.rzsai@gmail.com

**A
címlapon:**

**Egy gyódi
német
család az
1900-as
évek elején**

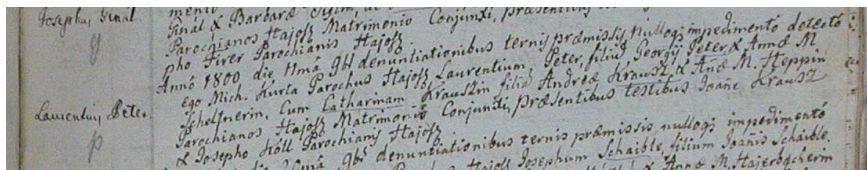

**A hátsó
oldalon:**

**Gyúd
jellegzetes
pincésora
az 1960-as
években**

Dr. Pencz Kornél: A hajósi Peter család eredete (Újabb kiegészítés Hajós családkönyvéhez)

Sokáig rejtély volt, hogy a hajósi ősöm, Lorenz Peter honnan vándorolt be pontosan. 1800. november 11-én **Hajóson** kötött házasságot Katharina Kraus-szal, ebben az időben egész precízen bejegyezték az ifjú házasság szüleinek a nevét is. Eszerint Lorenz szülei **Georg Peter** és **Anna Maria Scheltner** voltak.

Ugyanezek a szülők vannak megadva **Franziska Peternek** (az anya mint „Schelchlin”), amikor ő 1797. január 13-án örök hűséget esküdött **Josef Kohlnak**. Nyilvánvaló tehát, hogy **Franziska** és **Lorenz Peter** testvérek. A hajósi anyakönyvben Franziska házasságkötésénél a származási helye is szerepel – „*ex circulo Suevico in Parochia Dehingen*”, azaz Sváb körzet, Dehingen plébánia.

Ismert volt előttem már régóta Hacker Oberschwaben könyvéből az alábbi adat (sorszám: 7551)

Peter Lorenz és Franziska, árvák, Dächingen/+ Lor Hajóstra letelepedvén odakéretik vagyonukat.

A bejegyzés 1798. április 21. napi keltezésű az ehingen ispotály uradalmi irataiban.

Egyértelműnek látszik, hogy a fentebb írt Franziskáról és Lorenzről van szó, hiszen más ilyen nevű testvérpár nem volt Hajóson, és a házassági dátumok is egybevágnak az ehingeni bejegyzés idejével. Csak az apa neve téves, hiszen Hackernél néhai Lorenz van beírva, míg a házassági bejegyzésekben egyhangzóan Georg. Ennyi azonosság mellett azonban ez nyilvánvaló tévedés, hogy az eredeti okiratban írták félre, vagy Hackernél dolgozott a nyomda ördöge, nem tudom.

Csaknem 20 éve többször is kutattam a Rottenburgi Püspökség Levéltárában, néztem **Dächingen** anyakönyveit mikrofiche-n – akkor még

az eredeti könyvek nem voltak bent a levéltárban –, de nem leltem azt az időszakot, amikor e testvérpárnak születnie kellett volna, így elkönyveltem magamban, hogy hiányos az anyakönyv, soha nem lesz ez az ág kikutatható.

Ehhez képest nagyon megörültem, amikor 2017. nyarán olvastam az Interneten, hogy megjelent *Altsteußlingen* és filiái, *Dächingen* és *Briel* családkönyve. Nem volt megadva a megrendelési lehetőség, így a kiadás helye és a szerző neve alapján a telefonkönyvből nyomoztam ki a szerző elérhetőségét, akitől így meg is tudtam rendelni a könyvet, rögtön két példányban, magamnak és az egyesületnek is.

Nagy meglepetésemre szó sem volt hiányos anyakönyvről – legalább is nem ebben az időszakban, így könnyen és gyorsan megtaláltam őszám, **Lorenz Peter** és húga, **Franziska** születését. Szüleik **Johann Georg Peter** és **Anna Maria Schelkle** voltak, s valóban, az apa 1781-ben, az anya 1793-ban meghaltak, így árva volt a testvérpár, bár több testvérük is volt, akik akkorra már családot alapítottak. Sajnos azonban Johann Georg Peter és Anna Maria Schelkle nem Altsteußlingen plébániája területén kötöttek házasságot, de mivel a név többször előfordult Dächingenben is, bizonyára egy közeli településről költöztek oda. Van még mit tehát ezen az ágon is kutatni. Itt közlöm a teljes dächingeni családot:

Johann Georg **PETER**

*?

+ 1781. augusztus 1. Dächingen

oo 1751 előtt Anna Maria **SCHELKLE**

*1726 körül

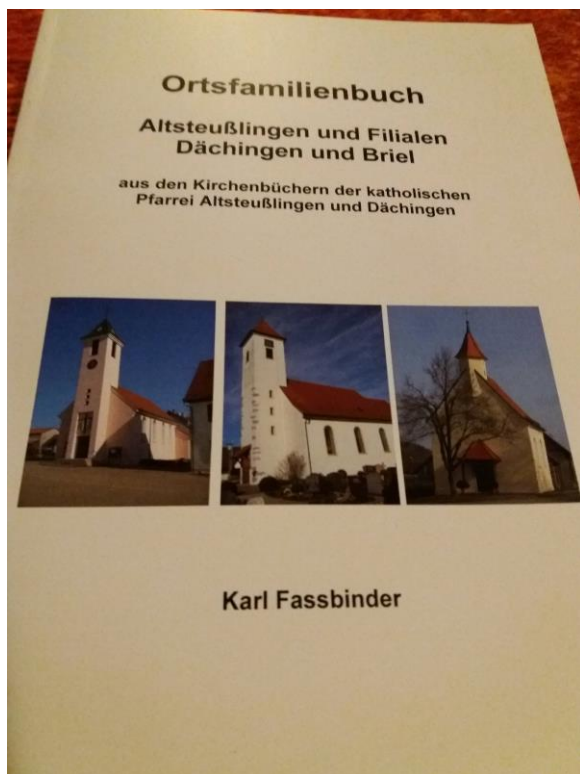
+ 1793. május 21. Dächingen

gyerekeik:

- 1) Anton * 1751. április 5., Dächingen
- 2) Ursula * 1752. december 30. , Dächingen
- 3) Johann Martin * 1754. november 7. , Dächingen
- 4) Barbara * 1756. december 3. , Dächingen
- 5) Susanna * 1759. február 9. , Dächingen
- 6) Matthias * 1761. február 18. , Dächingen
- 7) Josef * 1763. március 18. , Dächingen
- 8) Gertrud * 1765. március 15. , Dächingen
- 9) Anna Maria * 1767. június 18. , Dächingen
- 10) Johann Nep. 1769. május 17. , Dächingen

- 11) Jakob * 1771. július 18. , Dächingen
- 12) Lorenz * 1773. augusztus 11. , Dächingen**
- 13) Franziska * 1775. április 12. , Dächingen**
- 14) Klara * 1775. április 12. , Dächingen
- 15) Agatha * 1778. február 2. , Dächingen

Akit a testvérek sorsa is érdekel, vagy szertnének utánanézni, hogy esetleg más ősük is innen vándorolt-e ki, annak ajánlom figyelmébe Karl Fassbinder könyvét: Ortsfamilienbuch Altsteußlingen und Filialen Dächingen und Briel aus den Kirchenbüchern der katholischen Pfarrei Altsteußlingen und Dächingen (Blaustein-Matkbronn, 2017)

A több mint 580 oldalas
könyv tagjainknak
kikölcsönözhető
könyvtárunkból,
vagy
megrendelhető a
szerzőnél a
[karlfassbinder@t-
online.de](mailto:karlfassbinder@t-online.de)
e-mail- címre írt
levélben.

Lorenz Petertől való leszármazásom:

Lorenz **Peter** (Dächingen, 1773 – Hajós /H./ 1830)

oo

Katharina **Kraus** (H., 1781 – H., 1841)

leánya

Elisabeth **Peter** (H., 1807 – H., 1873)

oo

Kaspar **Zick** (H., 1805 – H., 1856)

leánya

Elisabeth **Zick** (H., 1832 – Vaskút /V./, 1912)

oo

Simon **Hammer** (V., 1833 – V., 1865)

leánya

Magdalena **Hammer** (V., 1864 – V., 1950)

oo

Stefan **Pentz** (V., 1862 – V., 1943)

az ő fia

Franz **Pentz** (V.1892 – Baja 1966) volt a nagyapám.

Egy érdekesség: a Hammerek ősei Bremelauból származnak, ez csupán mintegy 10 km távolságra fekszik Dächingentől. **Simon Hammer Vaskútra** bevándorolt nagyapjának **Johann Hammernak** az anyja **Anna von der Tannen**, aki **Konstantin von der Tannen** és **Barbara Bayer** lánya volt, ugyancsak Dächingenben született 1711. március 30-án!

A II. vh.-ban elesettek nevei Dächingenben, a templomi emléktáblán

Ament-Kovács Bence

Családtörténet néprajzi megközelítésből

Egy magyarországi német kovács kisiparoscsalád státusátörökítésének öt fejezete.

Bevezetés

Tanulmányomban⁷ anyai ági felmenőimet, az Ament családot szeretném bemutatni. Az anyakönyvek tanulsága és a családi emlékezet szerint a család férfitagjai hosszú emberöltők óta a kovácsmesterséget űzték. Jelen írásomban arra próbálok fényt deríteni, hogy a kovácsműhely és a mesterség milyen szerepet játszott a család státusának és gazdasági, társadalmi, kapcsolati tőkájének átörökítésében. Munkám során a család történetében öt mérföldkövet, „fejezetet” különítek el, amelyek a státus átörökítésének lényeges, meghatározó fordulói voltak.⁸ Tanulmányom során az Ament család történetét egy évszázadon keresztül, a Diósberénybe költözéstől az onnan való elköltözésig (azaz a 19. század közepétől a 20. század közepéig) vizsgálom.

Az Ament családot az 1700-as évek közepén telepítették Lotaringiából Magyarországra, III. (VI.) Károly tanácsadója,⁹ Ferdinand Florimund Mercy (1666–1734) birtokára, ahol Nagymányokon telepedtek

⁷ A tanulmányomhoz nyújtott segítséget köszönöm Klement Judit, Deáky Zita és Erb Mária tanárnőknek, Ament Évának, Kovács Evelinnek, Varga Juditnak és Gáll Zsófiának és természetesen adatközlőimnek, legfőképpen Ament Józsefné Binder Katalinnak. Tanulmányom jelentős változtatásokkal megjelenés alatt áll a Vetésforgó II. tanulmánykötetben, írásom korrektori és szerkesztői feladatait Prikler Szilvia, Tihanyi Anna és Balogh Pál Géza látta el, munkájukat ezúton is köszönöm. Tanulmányomban igyekeztem elsősorban a családtörténetre szorítkozni, ezért az ipartörténeti és 20. századi politikatörténeti kiegészítéseket jelentősen csökkentettem. A magyarországi németek kitelepítésének történeti háttéréről pedig az olvasók tájékozottságát feltételeztem, így azok terjedelmesebb bemutatásától is eltekintettem.

⁸ A család történetében bekövetkezett változások gyakorlatilag egy-egy generációhoz kötődnek, így az említett személyek életrajzi adatait a mellékletben közlöm.

⁹ Gündisch 2004. 266. valamint Szilágyi 1982. 46–47.

le. Mercy 1722–23-ban szerzett területeket Tolna vármegyében, de rendelkezett területekkel a Bánságban és a Dráva mellett is.¹⁰ Nagymányokon az Ament család már a 18–19. század fordulóján bizonyítottan kovácmesterséggel foglalkozott. Házassági kapcsolataik folytán az ország több településére is eljutottak.

A kovács kisipar, parasztipar

Jelen esetben talán helyesebb az Erdei Ferenc által használt, ámbár a szakirodalomban gyakran vitatott „parasztipar”¹¹ kifejezés, hiszen úgy gondolom, hogy e terminus technicus érzékletesebben fejezi ki, hogy a vidéki iparosok, de legalábbis felmenőim esetében a kovácmesterség részfoglalkozás volt, mellette a földművelés elengedhetetlennek bizonyult a család megélhetésében. Szintén a parasztipar kifejezés használatát támasztja alá az is, hogy a falusi iparosok legnagyobb részének életében meghatározóbb volt a fizikai munka, mint a vállalkozói tevékenység.¹² Saját tapasztalataim alapján Tolnai Györggyel ellentétben a 19. század második felét sokkal inkább a parasztipar virágzó, mint sorvadó szakaszának tekintem.¹³ Mint fentebb is említettem, a határok igen keskenyek, könnyebben megrajzolhatók csak a céhrendszer felbomlása után lettek¹⁴. Így nem tartom lehetségesnek meghúzni a határvonalat, hogy mikortól nevezhetnénk a családot manufaktúraiparosnak, parasztiparosnak,

¹⁰ Várnagy 1998. 23–28. valamint: Szabó 2006. 57.

¹¹ Erdei 1942. 126.

¹² Paládi-Kovács 2000. 310.

¹³ Tolnai 1980. 34.

¹⁴ 1859-ben kihirdetették Gewerbe Ordnung-ot, azaz az Új Ipar Rendtartást, amely Ausztria és Magyarország területén szabad iparüzést engedélyezett a céhekbe tömörülő és az azon kívüli mestereknek egyaránt. A közös vámterület egyébként 1918-ig állt fenn, megszűnése a család anyagi helyzetében nem jelentett visszaesést. A céhek megszűnését és azok ipartársulattá való átalakulását az 1872:VIII.TC. szabályozta. Bővebben: Tolnai 1980. 169. Valamint: Paládi-Kovács 2000. 319.

több is, aki továbbvihette a mesterséget, de a családi földterületek is nagy munkaeerőt igényeltek. Szintén Erdei Ferenc gondolatát igazolja,²¹ hogy a család férfitagjai a mesterséget alapvetően otthon a családi (kovács)tűzhely mellett tanulták ki, inasként/segédként otthon működtek. Legényeik alatt legtöbbször folytattak utazásokat, de erről nem lehetséges az egységes kép felállítása, még generációs szinten sem.²²

Diósberény: a kovácsműhelynek otthont adó település

Diósberény a Schwäbische Türkei²³ egyik településeként a Bonyhádi járás, a Pécsi Püspökség és a Völgyesi Esperesi Kerület része volt. Alapvetően kis falvak veszik körül. Elsősorban a szomszédos, nagy múlttal rendelkező mezőváros, Hőgyész gyakorolt rá a kistrégióban nagyobb hatást, legfőképpen gazdasági szempontból. Meg kell említenünk a kistrégió két „színmagyar” települését, Gyulajt és Regölyt, melyek fontos szerepet játszottak a német települések magyar lakosságának életében. Diósberény mindig is római katolikus település volt, ám fontos megjegyezni, hogy a térségben evangélikusok és reformátusok is élnek. Evangélikusok éltek Szárazdon, Kalaznón és Murgán, Gyönkön pedig mindkét protestáns felekezet megosztott. A gyönki és hőgyézi vallási képet tovább színesítette a városi kereskedő és iparos zsidóság, ezért is lehetett Hőgyész oly nagy hatással Diósberényre, hiszen a 20. századra itt már nem élt zsidó lakos, így a falu lakói Hőgyészen vásároltak és fényképezkedtek. A második világháború előtt Diósberény lakóinak megközelítőleg 90 százaléka német ajkú volt, magyar lakossága a középkor óta kontinuos. Temploma 1775-ben épült, de csak 1788-ban lett önálló, hiszen korábban a szomszédos Szakadát filiája volt.²⁴ Mivel a településen

²¹ Erdei 1942. 127.

²² Például a IV. generációba tartozó Ament Jakab kovácsként alig 1 évig, testvére Ament Rudolf bognárként pedig 4 évig folytatott tanuló utat. Ament Józsefné Binder Katalin (1934)

²³ Sváb Törökország. Somogy – Tolna – Baranya megyék főként németek által lakott területe a Dél-Dunántúlon.

²⁴ Historia Domus I. 253. (a Historia Domusban kéziratos számozás látható, így dolgozatomban én is ezekre hivatkozom), valamint: Csigi 1981. 253.; Brüstle 1876. 204–207.

többségben voltak a német ajkú lakosok, a szentmisék prédikációi is jórészt németül folytak, ám ebből természetesen sok vita keletkezett.²⁵ A település etnikai megoszlását a második világháború gyökeresen megváltoztatta. Bukovinai székelyek és velük délvidéki vitéz családok, felvidéki magyarok, majd alföldi agrárproletár telepések érkeztek a faluba, így a németség csekély kisebbség lett Diósberényben.²⁶

Első „fejezet” – „A Schmidték-féle ház volt a régi Ament ház”²⁷

A nagymányoki születésű (id.)²⁸ Ament Boldizsár 1844-ben vette nőül a nála nyolc évvel fiatalabb, diósberényi Schmidt Anna Máriát.²⁹ Házasságuk után Diósberényben rendezték be új, közös otthonukat. Az anyakönyvek tanulsága és a családi emlékezet szerint az Ament családban apáról fiúra öröklődött a kovácsmesterség. A tradíció a Diósberénybe költözés sem változtatott. Mivel gyermekeik anyakönyvei szerint (id.) Ament Boldizsár már kovácsként dolgozott, ezért úgy gondolom, hogy feltehetően nem saját maga építette ki alig pár év alatt műhelyét, hanem házassága folytán szerezhette azt. Anna Máriával való házasságukból nyolc gyermek született, de csak négy élte meg a felnőtt kort. A négy felnőtt kort is megélt gyermek közül a legidősebb házassága folytán a szomszédos Dúzsra, a két legfiatalabb hasonlóan, házasság folytán a szintén szomszédos Mucsiba költözött. Így csak a másodszülött László (csak egy idősebb nővére volt) maradt a szülői háznál, aki apjától kitanulta a

²⁵ Historia Domus I. 40.

²⁶ Csupán kisszámú (Pintér Ferenc adatai szerint 3 család, 13 fő. Pintér 2012. 169.) délvidéki vitéz család jutott földhöz Diósberényben. Az eset érdekessége, hogy Ament Boldizsár Szabadkán volt katona az első világháború idején, és ismerősként üdvözölte a Diósberénybe települt vitéz családok idősebb tagjait. Ament Józsefné: Második rész. [Önéletírás] 44. A diósberényi, és környékbeli településekről való ki- és betelepítésekről bővebben lásd Andrási 2006.

²⁷ Ament József (1932–2012)

²⁸ A félreértések elkerülése érdekében, a két azonos nevű Ament Boldizsár megkülönböztetésére az „id.” és „ifj.” megnevezést használom, annak ellenére, hogy ő maga soha sem használta ezt a megnevezést.

²⁹ A család születési, házassági és halálozási adatainak forrását a diósberényi plébánia anyakönyvei és a későbbi adatok folytán a családi emlékezet szolgáltatta.

mesterséget, átvette a műhely és a gazdaság vezetését, és szintén kovácsként dolgozott.³⁰

Második „fejezet” – „Ezt a házat még a Laci nagypapa építette”³¹

Egy generáció felnövekedése után a család státusában ismét fontos változás történt. A család elköltözött korábbi otthonából. Ament László 1871-ben házasodott össze a szintén diósberényi, nála hat évvel fiatalabb Schlegel Évával. Házasságukból szintén nyolc gyermek született, ám ezek közül csak három élte meg a felnőtt kort. A két fiatalabb gyermek, Katalin és József, házassága folytán elkerült a szülői háztól, így csak a legidősebb fiú, a kovácsműhelyt átvevő Boldizsár maradt otthon. Amikor Boldizsár hét éves volt,³² a család még a régi, (id.) Ament Boldizsártól és Schmidt Anna Máriától örökölt házban lakott, ám később eladta a régi házat és egy nagyobbat épített az iskola és a paplak szomszédságában, 1884-ben.³³ A melléképületekkel egybeépült kovácsműhelyt is lebontották, és az új házzal szemben, az út túloldalán építettek egy újat helyette.³⁴ E ház már egy tisztaszobából és egy lakószobából, egy tisztakonyhából és egy lakókonyhából, egy padlásfeljáróból, egy spájzból és további melléképületekből állt. Ezen esetben a tisztakonyha, „Sparküche” kifejezést

³⁰ Magyarországi német szokás szerint Diósberényben is a törzsöröklés szerint folyt az öröklési rend. Ennek megfelelően a birtok egy örökösre szállt, a többiek pedig meglehetősen szerény kárpótlást kaptak, de ez elegendő volt ahhoz, hogy a szülők státusukat nagyjából átörökítsék. A kovácsműhely továbbvitele is e szerint az elv szerint folyt, vagyis az a gyermek kapta a kovácsműhelyt, aki a családi földbirtok tulajdonosa is lett. A család történetét áttekintve megállapítható, hogy szinte kivétel nélkül csak egy fiút tanítottak, tanítottak kovácsnak, aki a műhelyt is örökölte. A törzsöröklés mellett szokásban állt, hogy a gyermek megházasodásakor (vagy családalapításakor) az idős gazda átadta fiának (vagy vejének) a gazdaság és a műhely irányítását. Az Ament család esetében ezt egy formális gesztus is kiegészítette. A régi családfő átengedte alvóhelyét az új családfőnek és feleségének. A tisztaszoba mögötti „konyhában” (lakószobában) pusztán a családfő és felesége aludt, a többiek a hátsó hálószobán és a konyhán osztoztak.

³¹ Ament József (1932–2012)

³² Manhalt Mátyásné Ament Veronika (1927)

³³ Ament Józsefné: Második rész. [Önéletírás] 29.

³⁴ Ament József (1932–2012)

tartom szükségesnek tisztázni. Ebben a konyhában nem főztek, hiszen alapvetően reprezentatív funkciókkal bírt, ezért a tisztaszobának megfelelően tisztakonyhának fordítottam e kifejezést. Ugyanakkor mégsem hasonlít a klasszikus értelemben a tisztaszobához, hiszen napi használatban állt: alvóhelyül szolgált a mindenkori gazda és felesége számára (a gyermekek és az idősek a lakószobában aludtak). Ezen tisztakonyha megléte a településen nem egyedi, más módosabb családok is rendelkeztek ilyennel. A földműves Binder család házában egyaránt volt tisztaszoba és tisztakonyha is, ám náluk a tisztakonyha vendégszobául szolgált, míg a tisztaszobát ilyen célra nem használták.³⁵

Az Ament-ház az 1930-as években

Id. Ament Boldizsár László nevű fiának építkezése szembevető a státusemelkedést eredményezett. Nem pusztán a reprezentatívabb, nagyobb és jobb fekvésű ház építésének tekintetében, hanem az új, központi helyen álló kovácsműhely létesítésében is.

³⁵Ament Józsefné Binder Katalin (1934)

Ilemhely <i>Haizel</i>	
Cirkóol Kacsóol Libaol <i>Hingstall</i> <i>Katschenall</i> <i>Kamstall</i>	
Diszooól <i>Saustall</i>	
Akol <i>Schafstall</i>	
Kocsiszín <i>Schaier</i>	
Istálló <i>Stall</i>	
Spájz <i>Spais</i>	Kamra + Padlásfőjáró <i>Kam r</i> + <i>Poddestee</i>
Konyha <i>Kuchl</i>	
Szoba <i>Stup</i>	
Tisztakonyha <i>Spaarkuchl</i>	
Tisztaszoba <i>Vadr Stup/ Schee Stup</i>	

Boros- Pince <i>Keller</i>	Veteményes Pince <i>Keller</i>
Présház <i>Preßhaus</i>	

Az Ament-ház alaprajza

G
a
n
g

K
a
n
g

Kút
Prunn

*A melléklet dióberényi nyelvjárási szavainak fordításában köszönöm a segítséget Erb Máriának. A szavakat egyszerű átírásban közlöm, a nyelvi jelek használatát nem tartottam szükségesnek, hiszen a szöveg nem nyelvészeti jellegű. A „Katsche” magyar jövevényszóról bővebben ld.: Erb 2012, 264-265.

Igaz, korábban is önálló tulajdonban állt műhelyük, de ezek után a tágasabb, különálló épület révén már gyermeküket is foglalkoztathatták inasként. A családban gyermek és apa együtt dolgozott, de a gyermek kitanulása és családalapítása után az apa átadta a családi gazdaság és műhely vezetését gyermekének. Miután a gyermek elsajátította a szükséges gyakorlatot, az édesapa elsősorban a nagyobb munkák esetében segített be neki.

A kovácműhely az 1950-es években

A család bevételeit valóban „hihetetlenül alacsonynak”³⁶ tekinthetjük, hiszen a kuncsaftok sokszor fizettek terménnyel, élelemmel, vagy más iparcikkkel, vagy ha éppen valóban pénzben fizettek is, akkor is jókora tartozásokat halmoztak fel. Lakásviszonyukat tekintve az Ament család új otthona rangosnak számított, hiszen műhelyük és otthonuk határozottan elkülönült egymástól,³⁷ két konyhájuk és két lakószobájuk pedig országos viszonylatban is soknak számított.³⁸

³⁶ L. Nagy 1997. 31.

³⁷ L. Nagy Zsuzsa szerint komoly presztízsnak számított, ha egy iparos el tudta különíteni lakását műhelyétől. L. Nagy 1997. 202. Ezen állítás megerősítésére

A kovácsmesterség folytán az Ament család korábban is a falu tekintélyesebb parasztjai közé tartozott, ám új házával diósberényi viszonylatban a nagyparaszti szint alsó és a középparaszti szint felső kategóriájába került. Az Ament család családfői (László ifj. Boldizsár és Jakab) megbecsült tagjai voltak az iskolatanácsnak³⁹ és a Diósberényi Munkás és Gazdakörnek.⁴⁰ A falu központjában az iskola és a templom szomszédságában álló műhely előbb-utóbb olyan fontos központi hely lett, ahol a falu férfiúi (nem pusztán a család megrendelői) beszélgettek és borozgattak, így népszerűségben csak a kocsmá vetekedhetett vele.⁴¹

A család helyzetét László fia, (ifj.) Boldizsár családfősege alatt is sikerült fenntartani. Boldizsár 1901-ben házasodott össze a nála 4 évvel fiatalabb Sonntag Katalinnal. A házaspárnak 4 gyermeke született, akik mindannyian meg is élték a felnőtt kort. A négy gyermek közül a két fiú, a másodikként született Jakab és a legfiatalabb Rudolf maradtak a szülői háznál. Jakab édesapja mellett kitanulta a kovácsmesterséget, Rudolf pedig a bográr

szolgál, hogy korábban három kovácsműhely is működött Diósberényben, de csak egy vehette fel forgalmában a versenyt az Ament műhellyel, az, amely szintén különállt a mester házától. Az Ament család házzal szembeni, az út túlsó oldalán álló műhelye egy helyiséges volt, melyhez fedett előtér tartozott, majd később a műhely kiegészült egy mázsáló helyiséggel is.

³⁸ L. Nagy 1997. 32–33. Az Ament család korábbi lakóháza a települési átlagnak megfelelően a következő szobákból állt: tisztaszoba, konyha, lakószoba, nyári konyha, melléképület és azzal egy térben a kovácsműhely.

³⁹ Diósberényi Iskolatanács Jegyzőkönyvei (számozás nélkül, példaképpen lásd az 5/a.; 13/a–b.; 112a–b. lapokat).

⁴⁰ A Diósberényi Munkás és Gazdakör nem pusztán a társadalmi érintkezés színhelye volt, de modernizáló, kultúráközvetítő szerepet is betöltött. Mivel az Ament család minden felnőtt férfitagja tagja volt a „Körnek”, így műhelyükben gyakran összeverődött egy spontán tanácskozás. Ipari szakértelmük mellett állatgyógyászati ismereteiket támasztja alá az utódokra maradt több állatgyógyászati témájú könyv. Ament József (1932–2012).

⁴¹ Ezt megerősítik L. Nagy Zsuzsa kutatásai is, hiszen szerinte egy-egy település központjának meghatározója a politikai és szakrális központ mellett egy kereskedő boltja, vagy egy fontosabb iparos műhelye is lehetett. L. Nagy 1991. 123. Jávor Kata hívja fel a figyelmet a férfitársadalom hasonló érintkezési területeire (vásárookra, malmokra), melyek a fiúk bemutatási helyeül is szolgáltak. Jávor 2000. 671.

foglalkozást választotta. A faluban ekkorra már csak kettő kovács tevékenykedett. A kovácsmesterség mellett egy 14 katasztrális hold földterület biztosította betevőjüket, amelyből 800 négyszögölön szőlő feküdt. Ezen kívül keresetüket Boldizsár foghúzással, boreladással és marha-vizsonteladással, Jakab pedig állatok gyógyításával és bérnázással egészítette ki. Erre a célra külön helyiséget is felépítettek a kovácsműhely mellé.

Ament Jakab családjával a Regölyben töltött évek után, 1949-ben. Ülnek: **Ament Jakab, Horter Erzsébet**. Állnak: **Ament Mária** (a későbbiekben: **Wertensohn Józsefné**), **Ament András, Ament József, Ament Veronika** (a későbbiekben: **Manhalt Mátyásné**)

Az Ament család tehetős keresztény család lévén gyakran segített a rászorulókon. Tulajdonukban állt a falu egyik legnagyobb melléképülete és istállója. Hidegebb telek esetén a család rendszeresen fogadott be istállójába vándorcigányokat, ha azok valamilyen okból menedéket kértek. A leggyakoribb indok a gyermekszülés volt, amely vagy már istállójukban, vagy még a vándorúton történt, mindenesetre az édesanya és gyermeke megerősödésükig menedékre leltek a családnál pár napra. A gyermek szülei több alkalommal felkérték a gazdasszonyt keresztanyának, ám ez csupán a tisztelet jele volt, további

kötelezettségekkel sohasem járt, pusztán egy apróbb ajándékkal, például egy kendővel kísérték.⁴²

Harmadik „fejezet”– „Ezek iparosok voltak, azért mégis jobban tudtak pénzt keresni”⁴³

A harmadik fontos momentum a család státusának átörökítésében Ament Boldizsár gyermekeinek házassága. A házassági kapcsolatok kapcsán meg kell említenem, hogy Ament László és (ifj.) Ament Boldizsár egyaránt szerényebb státusú párt választott magának, míg gyermekei már a magukéhoz hasonlatos, vagy jobb anyagi helyzetű családból házasodtak. Ament Jakab Horter Erzsébetet vette feleségül, Ament Magdaléna pedig Erzsébet testvérével, a kőműves családból származó, szintén kőműves Horter Vincével házasodott össze. Ament Rudolf a valamelyest szerényebb anyagi helyzetű földműves családból származó Rieger Katalint vette feleségül, Viktória pedig Frieder Adalberthez ment nőül, aki Németországból származott és Diósberényben tejmintagazdaságot és sajtcsarnokot épített ki. Feltehetően e szerencsés házasságok indokolják, hogy jelen generáció gyermekei (azaz az V. generáció) előtt már nyitva állt a felsőbb iskolák kapuja.⁴⁴ Jakab legidősebb leánya (Mahalt Mátyásné Ament Veronika) a högyészi polgári leányiskolában, Magdaléna legidősebb fia (ifj. Horter Vince) a győnki gimnáziumban, Viktória (Höffler Józsefné Frieder Paula) legidősebb leánya pedig a budapesti, Haller utcai gimnáziumban tanult.⁴⁵ Ennek ellenére Ament Jakab fiai mégis otthon

⁴² Ament Józsefné Binder Katalin (1934); Wertensohn Józsefné Ament Mária (1934)

⁴³ Ament Józsefné Binder Katalin (1934)

⁴⁴ L. Nagy Zsuzsa kutatásai szerint az iparosok gyermekeinek száma a polgári iskolákban az 1930-as évektől jelentősen növekedett. L. Nagy 1997. 34–35.

⁴⁵ Andorka Rudolf országosan hasonló tendenciát észlelt, mely szerint a jobb módú kis- és parasztiparosok ezen időszakban a kereskedők szellemi rétegéhez közelítettek. Andorka 1982. 47. Vitári Zsolt szerint ezen rétegben a ifjak a taníttatása gazdasági tudatosság okán igen fontos volt, mely az analfabetizmus csökkenéséhez vezetett. Vitári 2015. 13–14. Természetesen az iskola nem kötötte le a fiatalok minden idejét, ezt az úrt használta ki a Volksbund, amelynek eleinte Ament Jakab legidősebb leánya, Veronika is tagja volt, feladata pedig a fiatal

maradtak a műhelyben, azokhoz hasonlóan, akik országunkban nagy számban szüleik foglalkozását folytatták. Azonban ebben a helyzetben is kell egyfajta „emelkedést” látnunk, hiszen az ipari engedélyhez egyre komolyabb szaktudás és iskolai végzettség szükségeltetett.⁴⁶ Az otthonmaradás oka anyagi sem lehetett, hiszen a család kifejezetten jó anyagi helyzetben állt, amiről a pár évvel későbbi, kitelepítéskor készített leltár tanúskodik.⁴⁷

lánnyokkal az első diósberényi óvoda megszervezése volt. Manhalt Mátyásné Ament Veronika (1927)

⁴⁶ L. Nagy 1997. 72–76., valamint 85–88.

⁴⁷ Az Ament család anyagi helyzetéről 1946. július 25-éről rendelkezünk pontos adatokkal. Ekkor készült ugyanis vagyonukról a kitelepítési leltár:

„1 lakóház (2 szoba, 2 konyha téglavert fallal, cseréptetővel) 1200 négyszögöles telekkel. A lakóházhoz tartozott még egy nyári konyha, 1 istálló, 1 fészter, 1 sertésól, 1 baromfiól, 1 pince. A családnak ezenkívül még 14 katasztrális hold földterület, melyből 800 négyszögöl szőlő.” A leltár kitér a család tulajdonában álló élő állatokra is: „2 saját nevelésű tehén (3 évesek,

1 vörös és 1 zsemleszínű, mindkettő 9 mázsás), 1 anyasertés (150 kg-os), 4 süldő (100 kg-osak), 3 malac (10 kg-osak), 5 birka (magyar fajták, 3-4 évesek 1 kossal és 2 anyával 60 kg-osak), 2 bárány (3 hónaposak, 15 kg-osak), 6 tyúk.” A gazdasági felszerelések a következők voltak: „5 zsák, 2 járom, 1 szekér 1-es járommal, 2 kocsirúd, 3 kerékkötő járom, 1 tragacs, 2 talicska, 1 köszörűkő, 2 kaszatisztító, 2 [olvashatatlan] tisztító, 1 50l-es meszhordó, 1 szapulódézsza, 4 boroshordó (62, 300, 400, 110 literesek), 2 szüretelőkád (10 és 15 hektoliteresek), 1 borszívóüveg, 2 kapa, 2 fejsze, 2 vermelőkapa, 1 kasza, 1 ásó, 1 falapát, 1 vaslapát, 2 kocsiálja (rossz állapotban), 2 kocsikerék (rossz állapotban), 2 hátsókötél (10 méteresek), 1 10 méteres ruhaszárítókötél,

1 húsvágópad, 1 répvágópad, 1 búzarosta, 1 vasborona, 1 henger, 1 ekevas, 1 lószerszám, 1 szecskavágó, 3 vasvilla (1 rossz).” A ház berendezési tárgyai a következők voltak: „4 ágy, 3 szekrény, 2 kredenc, 1 asztaltűzhely, 1 samatoskályha, [sic!] 4 szék, 2 asztal, 1 karospad, 1 stelázs, 1 mosdóállvány lavórral.” Ezen vagyontárgyakat Sebestyén Orbánnak kellett az Ament családnak átadnia. A család mindösszesen a következő tárgyakat vihette magával: „3 ágy, 1 fiókosszekrény, 1 asztal, 4 szék, 1 pad, 1 sezlón [sic!].” Ehhez azonban hozzá kell számítanunk azon tárgyakat, melyeket a Németországba települt családtagok magukkal vittek, azon értékeket, amiket a család elrejtett (többek között egy teljesen felszerelt lovaskocsit), valamint a leltárban nem szereplő családi takarmánytartalékot és az Óhegyen álló pincét is. Ament József (1932–2012).

Negyedik „fejezet” – „Ne vigyetek el, mert abba belehalok!”⁴⁸

A státus átadás negyedik pillére a státus ideiglenes 1944–1949 közötti elvesztése, amikor a család nem tudta műhelyét működtetni. Bár a viláégés során sokakat besoroztak, de mint később kiderül, a szűk család⁴⁹ nem szenvedett emberáldozatot,⁵⁰ de az otthon maradtak számára ez 1944-ben még nem volt nyilvánvaló.

Mint említettem, Ament Boldizsár legidősebb leánya, Viktória egy németországi sajtimesterhez ment feleségül. Amikor 1944-ben értesültek arról, hogy az orosz hadsereg betört hazánkba, hazautazásra szánták el magukat. Mivel Frieder Adalbert anyaországi német születésű volt, nyilatkozhatott arról, hogy mely családtagjaival szeretne hazaköltözni. A bediktálható családtagok száma szinte korlátlan volt, ezért teljes rokonságát szerette volna házasársaival együtt magával vinni, de a családot megosztotta a kérdés. Adalbertet természetesen felesége és gyermekei mindenképpen követték, és a fiatalon özvegyen maradt Magdaléna is kiköltözni szándékozott. Mivel Magdaléna férje és annak testvére is hősi halált halt a háborúban, nem szerette volna anyósát (aki egyben Jakab feleségének, Erzsébetnek az édesanyja is volt) egyedül hagyni,⁵¹ így ő is velük költözött.

Mivel Jakab még nem tért haza a frontról, így felesége és gyermekei is itthon maradni szándékoztak, Rudolf pedig felesége családját nem akarta elhagyni, így ő is az itthon maradás mellett voksolt.

⁴⁸ „Amikor Amenték Regölybe menekültek, egy kocsira rakták, amit tudtak, és átvitték Regölybe eldugni. Mikor megérkeztek, látták, hogy nincs meg a nagypapa. Másnap a papa (azaz Ament József. K. B.) visszament érte ökrökkel. És akkor azt mondta neki: Ne vigyetek el, mert abba belehalok. [...] Meg is halt szegény három hónap múlva.” Ament Józsefné Binder Katalin (1934)

⁴⁹ A szűk család kifejezés Ament Boldizsárt, feleségét, valamint fiúkat, Ament Jakabot és családját takarja, mivel a többi gyermek ekkorra már elköltözött a szülői háztól.

⁵⁰ Magdaléna elveszítette a háborúban férjét és annak öccsét, de mivel Jakab felesége, Erzsébet Magdaléna férjének testvére volt, Jakab családja is két sógort veszített el.

⁵¹ Mivel Magdaléna korábban anyósa házába költözött, az idős asszonyt szükségszerűen ő ápolta.

A leghajthatatlanabb Ament Boldizsár volt, aki semmiképpen sem akarta elhagyni hazáját. Ám felesége, Katalin egészségügyi állapota folytán (betegeskedett és az orvos levegőváltozást javasolt⁵²) inkább leányaival költözött volna. Végül is Boldizsár úgy gondolta, nem kötelezheti maradásra feleségét. Nem tudták megtartani utazás előtti búcsúcsojúkkor tett ígéretüket, soha többé nem látták egymást. Így a válás egyfajta alternatívájával a család elvesztett egy nagymamát, két leányt és két vőt, ami természetesen státusában is törést, megingást jelentett.

Ezután Diósberényben tovább folyt az élet, az asszonyok férfisorban művelték a földet, kézben tartották a gazdaságot. 1945-ben, jóval a nagy betelepítési hullám előtt érkezett egy székely telepes család az Ament család kapujába.⁵³ A hatóságok közölték, hogy Sebestyén Orbán és családja attól a naptól szintén ott élnek, ám a régi tulajdonosok kitelepítésére ekkor még nem került sor, pusztán átköltöztetésükre, a hatóságok lakóhelyükül saját házuk hátulso helyiségeit jelölték ki. Ezután érkezett meg 1945. november 21-én Ament Jakab a frontról súlyos tüdőbetegséggel. Hosszasan bujkálni kényszerült, akadt olyan eset is, hogy Sebestyén Orbán védte meg őt az őt kereső katonáktól. Ekkor Ament Jakab számára az egyik ágy alá egy deszkákkal elfedhető kis gödröt ástak, ahová minden alkalommal elkényszerült bújni az őt kereső fasiszta, majd kommunista hatóságok elől.⁵⁴

⁵² „Szerintem szeretnék egymást, mert különben nem esküdtek volna össze. Persze idősnek már nem értették meg olyan jól. A nagymama beteg is volt már később. Arra emlékszem, mindig be volt kötve a feje. És ahogy a papa mesélte, minden vasárnap el kellett vinni Hőgyészre az orvoshoz. Az volt mindig, hogy levegő váltózásra kell vinni. Kiment németországba és meggyógyult.” Ament Józsefné Binder Katalin. Második rész. 44.

⁵³ Wertensohn Józsefné Ament Mária (1934); Manhalt Mátyásné Ament Veronika (1927). Valamint: A. Sajti 1987. 73.

⁵⁴ „1946 farsang vasárnapra fegyveres rendőrök bekerítették a falut. [...] Szaladgáltak az emberek kiabálás volt a faluba talán rosszabb volt (mint K. B.) amikor az oroszok bejöttek. Összefogták a férfiakat. Magyar katona ruhában voltak a rendőrök. [...] Szolnokra vitték őket. Új vasútállomást építettek ott. Akit megfogtak volt akit Lengyelre, vagy Tolnára vittek. Sokan elbújtak a család nem tudta, hogy hol van a hozzátartozójuk. A mi nagyapánk Jakab papa az anyósáékhoz ment, hónapokig ott tartózkodott. Horter nagymama elrejtette. [...]

Erre az időre már nyilvánvalóvá vált, hogy a hatóságok nem tartják meg ígéretüket, és a „hazája mellett kitartó öregúrnak,” Ament Boldizsárnak sem kegyelmeznék a kitelepítés során. Annak ellenére sem, hogy nem volt SS vagy Volksbund tag, de annak ellenére sem, hogy vásárra kötelezték feleségétől.⁵⁵ A mentesítési kérelem ellenére⁵⁶ Ament Boldizsárt teljesen hamisan megbélyegezték, hogy hitlerista szervezet tagja volt, majd a családnak 1946. július 25-én át kellett adnia gazdaságát Sebestyén Orbánnak. Ezután 2 hónapot a Kereszt utca 205. szám alatti szükséglakásban éltek Horter Katalinéknál, aki Horter Erzsébet testvére (Ament Jakab felesége, Ament Boldizsár menyje) volt. Ekkor a család tagjai elhatározták, hogy nem várják meg, amíg Németországba telepítik őket. Az 1947-es végső nagy kitelepítési hullám elől a szomszédos magyarlakta Regölybe menekültek. Ezért az Ament család tagjai nem is kerültek a

egy szoba hátul a faltól egy m-re fallal el volt választva. [...] Abban a szobában lakott a nagymama. Már akkor a Horterék Németországban voltak (kitelepítve K. B.). Egy ablakot vágtak ki a falból ott tudták beadni az ennivalót. A lyuk (ajtónyílás K. B.) elé tettek egy szekrényt, ott senki nem kereste. [...] A telepes aki náluk lakott azt mondta a papának, jöjjön haza a házba, ők nem fogják elárulni. [...] Papa meg András bácsi az egyik ágy alatt elvágta a hajópadlót 1 m-ter hosszan és alatta a földet kiásták mint egy lyuk. Ha éjjel Razzia volt (annak mondták, már az ablakban kopogtak, vagy hangoskodás volt, gyorsan az ágy alá bújt, és a tetejét rátették. Össze volt szegelve mint egy ajtó.” Ament Józsefné: Második rész. [Önéletírás] 55–56. A falut hamarosan ismét bekerítették és az időseket is teherautóra rakták. A legtöbben nem tudták őket megvédeni, mert a földeken dolgoztak, otthon csak olyan idősek voltak, akiknek egészsége nem engedte meg, hogy hosszabb távot tegyenek meg. „Rugdosták, ütöttét-verték őket, mert nem akartak felszállni a teherautóra.” Manhalt Mátyásné Ament Veronika (1927). A magyar hatóságok Gyulajra szállították őket, és Ament Boldizsárt küldték haza, hogy közölje a történetet, aki ezután nem ment vissza a gyűjtőtáborba.

⁵⁵ A hatóságok ígérete szerint, ha elválik a hazáját elhagyó feleségétől, megtarthatja otthonát. Manhalt Mátyásné Ament Veronika (1927).

⁵⁶ A mentesítésről a Diósberényt vezető személyek igazolást is kiállítottak, de ez a kitelepítés megakadályozásához nem volt elegendő, az országos hatóságoknak pedig nem is állt szándékában valójában mentesíteni a németiséget, hiszen a földosztás lebonyolítása kismimmizésük nélkül nem lett volna lehetséges. Tóth 1993. 45.

németek számára felállított diósberényi gettóba.⁵⁷ Félelmük nem volt alaptalan: a korábbi házigazdáikat, Horter Katalinét hamarosan Németországba telepítették. Regölyben először egy agyagos partoldalba vájt, pince-szerű üregben, ezután egy asztalosműhelyben, majd a Herczeg család egyik lányának nyárikonyhájában laktak. Huzamosabb időre a Herczeg családnál leltek menedékre, ahol József fiúk szolgált. Lakhelyükké a tyúkólat alakították át.⁵⁸ Ekkor halt bele a testi és lelki sanyargatásba Ament Boldizsár, akit, mivel bujkálni kényszerültek, még szülőfalujában sem temethettek el. Itt tartom fontosnak megemlíteni, hogy a hajdani jómódú, később a Herczeg családhoz hasonlóan kuláknak nyilvánított diósberényi magyar családok (Bérdi, Balaskó, Gödön, Tóth) nem igényelték a németek állataiból, amikor erre lehetőségük nyílt, sőt, befogadták, segítették német ismerőseiket.⁵⁹

⁵⁷ Diósberényben Ament Boldizsár sógornője, Horter Vincéné Stoffel Erzsébet házában rendezték be a német gettót. Az ide zsúfoltaknak „pusztán” az összeczártság kellemetlenségeivel kellett szembenézni. Ezzel szemben az önmagát kormánybiztosnak kijelölő Bodor György saját maga is koncentrációs tábornak nevezi a lengyeli gyűjtőtábor (Tóth 2008a.153). Ament József sógora, a teveli születésű Zwick János a következőképpen emlékszik vissza a Lengyeli gettó borzalmaira: „Le kellett vetkőzni, leöntöttek vízzel és tollba forgattak. Akkor azt mondták: Na most kukorékoljatok! És körbe-körbe kellett szaladni. [...]A férfiak egyszer kiszöktek és a kukoricatáblába bújtak. Akkor kihajtották a nőket. Elkézdtek ütni-verní őket. Húzták a hajukat. Akkor kiabáltak: Gyertek ki! Gyertek ki! Hallottam anyámat is könyörögni. Hát előjöttünk.” Zwick János (1928–2011) A lengyeli koncentrációs táborban elkövetett emberiség elleni bűncselekményekről Tóth Ágnes önálló tanulmányban is beszámol. Lásd Tóth 2008b. A tanulmány egyértelművé teszi, hogy Zwick János esete nem egyedi, Bodor György a Bonyhád környéki községek német lakosságának nagy részét életkorra vagy betegségre való bármilyen tekintet nélkül a lengyeli gettó borzasztó körülményei közé internálta. Tóth 1993. 179.

⁵⁸ Ament Józsefné Binder Katalin (1934)

⁵⁹ Ament Józsefné Binder Katalin (1934)

Az Ament ikrek (József és András) valamint húguk, Mária esküvője 1957 január 7-én, Diósberényben.

A fénykép az Ament-ház udvarán készült.

Felső sor: Zwick Jánosné Binder Magdolna, Zwick János, Manhalt Mátyásné Ament Veronika, Manhalt Mátyás, Wertensohn Anna (a későbbiekben: Schönfeld Jánosné), Wertensohn János, Wertensohn Jánosé Ritterwald Katalin, Schneiderl Mártonné Rittlinger Anna.

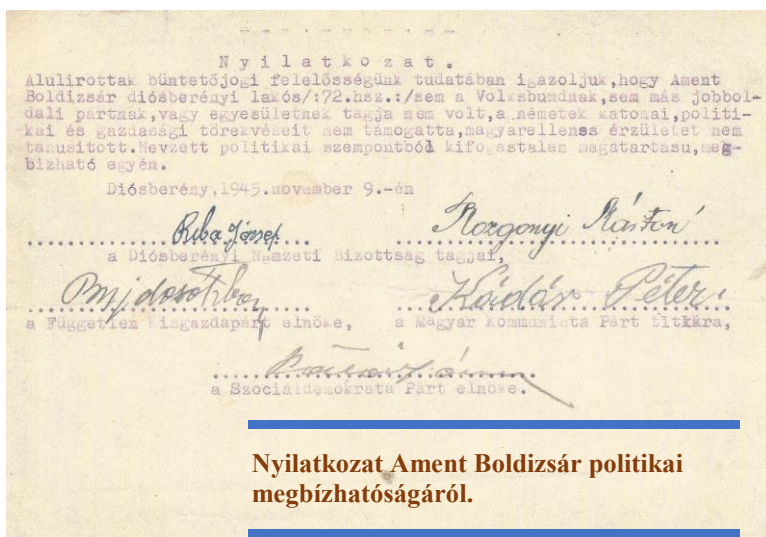
Alsó sor: Binder Andrásné Pech Anna, Binder András, Ament Józsefné Binder Katalin, Ament József, Wertensohn Józsefné Ament Mária, Wertensohn József, Ament Andrásné Schneiderl Magdolna, Ament András, Ament Jakabné Horter Erzsébet, Ament Jakab.

Végül a család 1949-ben visszaköltözött⁶⁰ Diósberénybe és elsőként mint alkalmazott, később mint tulajdonos újra birtokba vette műhelyét, de saját házat egyelőre nem. Azt csak az iker fiúk, András és József katonaevei után, 1954-ben tudták visszavásárolni. A tulajdonhoz jutást nem pusztán a pénz hiánya, hanem az egyenjogúság hiánya is

⁶⁰ Ament Józsefné: Második rész. [Önéletírás] 43.

megakadályozta. A törvény előtti egyenjogúságot csak a 89/1950 évi MT rendelet ratifikálta,⁶¹ de csak a kitelepített, és külföldre még nem deportált magyarországi német állampolgárok esetén. A Németországba telepített családtagok csak 2011-ben kaphatták vissza magyar állampolgárságukat.⁶²

Az Ament ikrek katonaeveik előtt felmenőikhez hasonlóan szintén kitanulták a kovácsmesterséget és néhány évet a családi műhelyben dolgoztak. 1956-ban a Diósberényi Vöröslobogó Termelőszövetkezet megpróbálta kisajátítani a kovácsműhelyt, de a Gyönki Járási Tanács elutasította kérelmét. Ezt több állami inzultálás követte, de a család végül is megtarthatta műhelyét és szolgálhatta a „dolgozó nép” érdekeit.⁶³

⁶¹ Tóth 1993. 189.

⁶² Az állampolgárság visszaszerzése korábban csak letelepedés ellenében volt lehetséges, a 2010-ben elfogadott törvény viszont lényegesen egyszerűsítette az állampolgársághoz jutást. A lehetőséggel a kitelepített magyarországi németek közül igen kevesen éltek, elsősorban azok, akik gyermekkorukat még Magyarországon töltötték.

⁶³ 1959-ben például a Kisiparosok Országos Szervezetének gyönki Járási Helyi Csoportja 48/1959. számú, 1959 február 6-án kelt dokumentumával műhelyengedély beszerzésére kötelezte a családot.

Ötödik „fejezet” – „Csak hároméves voltam, mégis megkérdeztek, hogy át akarok-e költözni Hőgyészre”⁶⁴

Végül, ötödik fejezetként bemutatom, hogy a család státusának megtartása, emelése érdekében hogyan áldozták fel a kovácsműhelyt. Ament Jakab gyermekei hamarosan mindannyian frigyre léptek, és egyaránt a magukéhoz hasonló, vagy kissé szerényebb státusú házastársat választottak. Emellett a kitelepítést követő Rákosi-diktatúra és az enyhülő Kádár-rendszer nehéz éveiben már nyilvánvalóvá vált, hogy Ament Jakab gyermekei az ipari munkásság szintjére süllyedtek. Vagyis Ament Jakab József nevű fia ekkorra már a Gyönki Gépállomás, András nevű fia pedig a Diósberényi Vöröslobogó TSZ alkalmazottja volt, maga pedig idős kora lévén nem tudta tovább működtetni a kovácsműhelyt. Ráadásul Diósberényben a negatív megyei intézkedéseknek köszönhetően a lakosság rohamosan fogyott, és 1973-ban megszüntetni készültek a helyi általános iskola felső tagozatát gazdasági és etnikai okokra hivatkozva⁶⁵ és hamarosan az önálló orvosi ellátást is. Így az Ament család mindkét Diósberényben maradt fiúgyermeke (Veronika már korábban Pécsre költözött családjával, Mária és családja pedig hamarosan Hőgyészre követte őket) úgy döntött, hogy gyermekeinek taníttatása és szerencsésebb munkavállalási lehetőségeinek érdekében családjával együtt átköltözik Hőgyészre. Józsefék 1969-ben, Andrásék az Ament szülőkkel 1970-ben követték őket.⁶⁶ Mindkét Ament fiú a Hőgyészi Állami Gazdaság alkalmazottja lett.

A kovácsműhely és a család története mindezek ellenére továbbra is egybeforrt: faszerkezete András és az idős szülők közös házának⁶⁷ gerendái, téglanyaga pedig a közös ház falai közé lettek beépítve.

⁶⁴ Ament Éva (1964)

⁶⁵ Pintér 2012. 191.

⁶⁶ Hasonló folyamatokról bővebben lásd Ö. Kovács 2012. 415–422.

⁶⁷ Jelen esetben is törzsöröklés szerint folyt az örökösdés. Ament Jakab két leányát kiházasította, a két iker fiú közül pedig a pár perccel idősebb András örökölte a szülői házat és vele együtt a műhelyt is.

Összegzés

Láthattuk, hogy a kovácsműhely valóban meghatározó szerepet töltött be az Ament család életében. A család bevételeinek legjelentősebb része volt a műhelyből befolyó összeg, hiszen mezőgazdasági hasznnal ellentétben ez időjárástól független és folyamatos volt, ráadásul olykor készpénzt hozott a konyhára, ami ritka volt a korabeli diósberényi viszonylatban.

Szintén látható, hogy a kovácsműhely mennyire biztos egzisztenciát biztosított a család számára, hiszen folyamatosan gyarapodtak anyagilag. A műhelyhez jutott (id.) Ament Boldizsár gyermeke, Ament László, már új házat és műhelyt építhetett, László fia, (ifj.) Boldizsár pedig már magasabb körökbe házasíthatta gyermekeit, akik a megszokott elemi iskolán túl polgári iskolában vagy akár gimnáziumban is taníthatták gyermekeiket. Olybá tűnhetne, hogy a kitelepítés végérvényesen változtatott ezen emelkedő tendencián, de ez nem történt így. Az elűzetés nehéz évei után vissza tudták szerezni műhelyüket, és a téjesítés ellenére meg is tartották azt, de itt ismét közbeszólt a történelem. Mivel lakhelyük, Diósberény apró település volt, a szocialista rendszer nem látta értelmét hosszútávú fejlesztésének, így a család költözésre, a Hőgyészi Állami Gazdaságnál való munkavállalásra és a kovácsműhely feladására szánta el magát a jobb élet reményében. Ezzel a lépéssel (ifj.) Ament Boldizsár unokái, Ament Jakab gyermekei képesek voltak visszalendíteni a család státusát az átmeneti státuszvesztés után emelkedő irányba.⁶⁸ Ament József és Ament András gyermekei és unokái már főiskolát, egyetemet végeztek és ablakot nyitottak az értelmiségi pálya és nagyvárosok, sok esetben Európa lehetőségei felé. Nem pusztán a költözés ténye bizonyítja a falusi társadalom felbomlását. Ament József és András gyermekei már nem is helybeli, ráadásul nem is sváb, sőt, sajátjuktól különböző vallású

⁶⁸ Tehát éltek a 60-as évek karriermobilitási lehetőségeivel: elsősorban gyermekeik számára tették lehetővé a magasabb státuszú munkahely vállalását. Természetesen a munkahelyváltás is előrelépést jelentett, de mivel nem voltak MSZMP tagok, vezető pozíciót munkahelyükön nem tölthettek be, előléptetést nyelvtudásukért sem kaptak, pedig a Claas kombájnok Magyarországra hozatalakor Ament József segítette ki német fordítással a Hőgyészi Állami Gazdaság németül alig tudó vezetőségét. Ament Józsefné Binder Katalin (1934)

házastársat választottak, amely a második világháború előtt (néhány kivétellel) elképzelhetetlen lett volna.

Ezért olyan fontos az Ament család életében a kovácsműhely, amely századokon át biztosította a család napi betevőjét, elősegítette előrelépését és hatást gyakorol rá mind a mai napig.

I. generáció:

Balthasar Ament *1813. Nagymányok + 1883.12.13. Diósberény
oo 1844.01.21. Diósberény

Anna Maria Schmidt * 1821. 04. 05. Diósb. + 1904.04.04. Diósb.

II. generáció

Ladislaus Ament * 1846. 06. 27. Diósberény + 1911. 02. 16. Diósb.
oo 1871. 05. 01. Diósberény

Eva Schlegel * 1852. 10. 23. Diósberény + 1897. 10. 01. Diósb.

III. generáció

Balthasar Ament * 1876. 10. 27. Diósberény + 1947. 08. 02. Regöly
oo 1901. 02. 12. Diósberény

Katharina Sonntag * 1880. 08. 14. Diósb. + 1975. 07. 20. Ebersbach

IV. generáció

Jakob Ament *1905. 01. 28. Diósberény + 1988. 02. 05. Hőgyész
oo 1927. 01. 31. Diósberény

Elisabetha Horter * 1904. 10. 30. Diósb. + 1978 09. 05. Hőgyész

V. generáció

Josef Ament

* 1932. 05. 25. Diósberény

+ 2012. 09. 11. (Pécs) Hőgyész

oo 1957.01.07 Diósberény

Katharina Binder

* 1934. 06. 04. Diósberény⁶⁹

Andreas Ament

*1932.05.25. Diósberény

+2008. 10.12. Hőgyész

oo1957.01.07. Diósberény

Magdalena Schneider

*1934.05.06. Diósberény

+ 2013.04.20. (Szekszárd) Hőgyész

Generáció-mutató

⁶⁹ Nagyszüleim életrajzi adatait pirossal jelölve közlöm.

Felhasznált források

Családi tulajdonú iratok

- Ament Józsefné: Első rész. Ament Józsefné Binder Katalin önéletírása. 138 kézi számozású oldal+borító. Keletkezése: 2014. november-december–2015. január.
- Ament Józsefné: Második rész. Ament Józsefné Katalin önéletírása. 138 kézi számozású oldal+borító. Keletkezése: 2015. február 2.–2015. december.
- Ament Jakab iparigazolványa. D.24/1943 számon kiállította a Simontornyai Járás Főszolgabírája (Gyöng, 1943. július 9.)
- Nyilatkozat Ament Boldizsár politikai megbízhatóságáról. (sz. n.) (Diósberény, 1945. november 9.)
- A Simontornyai Járási Igazolóbizottság 1946 márciusában tartott tárgyalási jegyzőkönyve, melyben Ament Boldizsárt hitleristának nyilvánították. Másolat, melyet a Tolna Megyei Levéltár kárpótlási célra adott ki 1992. december 16-án, 4734/1992 iktatószámon, 72. sorszámon (Diósberény, 1946. március)
- Az Ament család kitelepítésekor készített 3-7/946 számú leltár. Másolat, melyet a Tolna Megyei Levéltár kárpótlási célra adott ki 1992. december 16-án, 4734/1992 iktatószámon (Diósberény, 1946. július 25.)
- A Gyöngi Járási Tanács határozata, melynek értelmében a kovácműhely a család tulajdonában maradhat. 174-30/1956 II. számon (Gyöng, 1956. július 24.).
- A Kisiparosok Országos Szervezetének Gyöngi Járási Helyi Csoportjának felszólítása, melyben kötelezik a családot a műhelyengedély kérelmezésére. 48/1959 számon (Gyöng, 1959. február 6.)

A diósberényi plébánia iratai

- Születési (keresztelés) anyakönyvek (1788-1851; 1879-1895)
- Házassági anyakönyvek (1879-1895)
- Halotti anyakönyvek (1879-1895)
- Vegyes anyakönyvek (születési: 1851-; házassági és halotti 1852-1879)
- Historia Domus Diósberény I–II. kötet. (I. kötet: 1902–1975, 1980–2004; II. kötet: 1975-1980.)
- A Diósberényi Iskolatanács Jegyzőkönyve. (1902–1932)

A Hőgyészi Német Nemzetiségi Gyűjtemény iratai

- Zehornal. Schmit 1850 (Céhkönyv). 2008.1.43. leltári számon.

- Hőgyész Protocoll Schmied vom 1847 Jahr (Céhkönyv). 2008.1.44. leltári számon.

Nyomtatott források

- BRÜSZTLE, Josephum 1876 Recensio Universi Dioecesis Quinque Ecclesiensis. H. n.
- CSIGI Imre 1981 A Pécsi Egyházmegye Schematizmusa. Pécs

Adatközlők

- Ament Éva (1964), Ament József leánya.
- Ament József (1932–2012), Ament Jakab fia.
- Ament Józsefné Binder Katalin (1934), Ament Jakab menyé.
- Manhalt Mátyásné Ament Veronika (1927), Ament Jakab leánya.
- Wertensohn Józsefné Ament Mária (1934), Ament Jakab leánya.
- Zwick János (1928–2011), Ament József sógora.

Irodalom

- SAJTI Enikő 1987 A Délvidék 1941-1944. A magyar kormányok délszláv politikája.
- ANDORKA Rudolf 1982 A társadalmi mobilitás változásai Magyarországon. Budapest.
- ANDRÁSI Zoltánné Énis Mariann (et al.) 2005 Átélt történelem. Életképek 1947–1948. I. kötet. Diósberény.
- 2006 Átélt történelem. Életképek 1947–1948. II. kötet. Diósberény.
- BINDORFFER Györgyi 2007 Egyház, vallás etnikai identitás. Katolicizmus és protestantizmus a magyarországi svábok körében. In: A szakralitás arcai. Vallási kisebbségek, kisebbségi vallások. Szerk. A. Gergely András – Papp Richárd. Budapest, 63–78.
- ERB, Maria 2012 Wenn das Fremde zum Eigenen wird : korpusbasierte Untersuchungen zu den ungarischen Lehnwörtern der nachtürkischen deutschen Sprachinselmundarten von Ungarn bis 1945. Budapest. Beiträge zur Germanistik. 43. Budapest.
- ERDEI Ferenc 1942 A magyar paraszttársadalom. Budapest, 288.
- GLASS, Christian (szerk.) 2012 Migration im Donaauraum. Die Ansiedlung der Deutschen im 18. Jahrhundert und ihre Folgen. Ulm.
- GLATZ Ferenc 1988 A magyarországi németiség az ipari fejlődés korában. In: 300 éves együttélés. A magyarországi németek történetéből. Szerk. Hambuch Vendel. Budapest, 87–97.

- GÜNDISCH, Konrad 2004 A dunai svábok. Német betelepülés Délkelet-Európába. In: Magyarország társadalomtörténete a 18–19. században. Szerk. Faragó Tamás Budapest, 266–270.
- HUTTERER Miklós 1976 A magyarországi német népcsoport. Népi kultúra – Népi társadalom VII. 93–117.
- JÁVOR Kata 2000 A magyar paraszti erkölcs és magatartás. In: Magyar Néprajz VIII. Társadalom. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Budapest, 601–692.
- KOCSIS Gyula 1995 Egy mezővárosi gazdálkodó család hat nemzedékének sikeres és sikertelen mobilitási kísérletei. In: Alkalmazkodás, ellenállás, mobilitás. (Ceglédi Füzetek 30.) Szerk. Uő. Cegléd, 5–47.
- KOSSERT, Andreas 2008 Kalte Heimat. Die Geschichte der deutschen Vertriebenen nach 1945. München.
- L. NAGY Zsuzsa 1991 A műhely és a bolt a két világháború közti Magyarországon. In: Polgárosodás Közép-Európában. Tanulmányok Hanák Péter 70. születésnapjára. Szerk. Somogyi Éva. Budapest, 121–128.
- 1997 A haszonból élő kispolgár. Debrecen.
- MANHERZ, Károly 1998 A magyarországi németek. Budapest.
- Ö. KOVÁCS József 2012 A paraszti társadalom felszámolása a kommunista diktatúrában. A vidéki Magyarország politikai társadalomtörténete 1945–1965. (Korall társadalomtörténeti monográfiák 3.) Budapest.
- PALÁDI-KOVÁCS Attila 2000 Kisiparosok. In: Magyar Néprajz VIII. Társadalom. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Budapest, 310–362.
- PINTÉR Ferenc 2012 Diósberény krónikája. Diósberény.
- SEEWANN, Gerhard 2015 A magyarországi németek története. I. kötet (A kora középkortól 1860-ig). Budapest.
- SZABÓ Dezső 2006 Geschichte der Ungarndeutschen. In: Ungarndeutsche Minderheitenkunde. Szerk. Árkossy Katalin et al. Budapest, 13–70.
- SZILÁGYI Mihály 1982 Az újratelepülő Tolna megye (1710–1720). In: Tanulmányok Tolna megye történetéből X. Szerk.: K. Balog János. Szekszárd, 33–168.
- SZILÁGYI Miklós 2000 Gazdasági társulások, egyesületek, érdekvédelmi szervezetek. In: Magyar Néprajz VIII. Társadalom. Főszerk.: Paládi-Kovács Attila. Budapest, 558–597.
- TIMAFFY László 1991 Kovácsok. In: Magyar Néprajz III. Kézművesség. Főszerk.: Domonkos Ottó. Budapest, 245–281.

- TOLNAI György 1980 A manufaktúraipar pusztulása és a függő tőkés fejlődés kezdetei Magyarországon 1850–1867. Budapest.
- TÓTH Ágnes 1993 Telepítések Magyarországon 1945–1948 között: A németek betelepítése, a belső népmozgások és a szlovák-magyar lakosságcsere összefüggései. Kecskemét.
- 2008a Elűzött svábok, betelepített bukovinai székelyek. A földreform és a társadalmi szerkezet néhány összefüggése a Dél-Dunántúlon (1945–1949). Fórum Társadalomtudományi Szemle X. 145–161.
- 2008b „A népeket kihajtsák a legelőre és ők azt viszik getoba akit akkarnak”. Internáló tábor lengyel községben. In: Földönfutók. A Magyarországot érintő kényszertelepítések a II. világháború alatt és után. Szerk.: Cholnoky Győző. Budapest, 85–113.
- TÓTH Zoltán 1989 Szekszárd társadalma a századfordulón. Történelmi rétegződés és társadalmi átrendeződés a polgári átalakulásban. Budapest.
- VALUCH Tibor 2005 Magyarország társadalomtörténete a XX. század második felében. Budapest, 171–187.
- VÁRNAGY Antal 1998 Hőgyész. Községtörténeti monográfia II. Kötet (1722–1945) Hőgyész.
- VITÁRI Zsolt 2015 Volksbund és ifjúság. Dokumentumok a magyarországi német ifjúság történetéből. 1925–1944. Pécs.

Ajánlom, hogy az AKuFF Hírmondó mindkét nyelvű változatát lapozzák át, mert vannak hirdetések, fényképek, amik nem, vagy más formában találhatóak meg a két változatban. Megéri!

Tagsági hírek / Mitgliedschaftsnachrichten

Kilépett tagunk/ Ausgetretenes Mitglied:

Ott Sebő (Soroksár) – életkora és betegsége miatt
wegen Alters und Krankheit

Dr. Csordás Jenő (Szekszárd) – magas életkorára hivatkozással
mit Bezugnahme auf das hohe Alter

Új tagjaink/ Neue Mitglieder:

190	Fonyódi Ferenc (Foltrauer)	1222 Budapest. Tóth József u. 48.	ffonyodi@gmail.com
188	Szalaiiné Guth Enikő	7355 Nagymányok, Alkotmány u. 73.	guthencsi@gmail.com

Seit 10 Jahren Mitglied / 10 éve tagunk

133 Krix János, Bácsalmás / Johann Krix, Almasch

Links/Balra:

45. Hochzeitstag von unserem Mitglied Ladislaus Pfaff und Frau Magdalena geb. Lambek aus Berkina / Pfaff László tagunk és felesége, Magdi 45. házassági évfordulójukat ünnepelték

Mitte/Középen:

Ausstellung von Elisabeth Elisch aus ihrer etwa 1400 Stück zählenden Gebetsbücher-Sammlung / Elisch Erzsébet tagunk kiállítása a mintegy 1400 darabos imakönyv-gyűjteményéből

Links/Balra:

Bolvári Csaba tagunk „Császártöltés Község Közéletéért” kitüntetésben részesült / Mitglied Csaba Bolvári wurde die Auszeichnung „Für das öffentliche Leben der Gemeinde Tschasartet verliehen

Képek a leányvári találkozónkról 2017. június 24.

Vendéglátóink:
balra: Gáspár Tibor (Német Nemzetiségi Önkormányzat)
jobbra: Nagy-Engler Zsuzsanna, Német Nemzetiségi Ált. Iskola

**Fent: a leányvári templomban,
lent: a találkozó résztvevői
(valamennyi leányvári fotó: Pencz-Amrein ilona)**

Képek a bátaszéki találkozónkról 2017. április 8.

**A Molyhos Tölgynél – kilátás a Molyhos Tölgytől
(Fotó: Szurcsik József)**

A résztvevők (Fotó: Huber Éva)

**Rudolf László a Hermann Egyedgyűjteményt mutatja be.
Lent: a tájház
(Fotók: Szurcsik József)**

Sümei József az egykori cikádori monostor romjainál tart előadást (Fotó: Huber Éva)

